

De afgelopen 50 jaar in vogelvlucht

Harderwijk en de geuzen

Hierden zet in op behoud van boerenerven

Vittepraetje

Kwartaalblad van de historische vereniging HERDEREWICH

inhoud

Van de redactie (Ed van der Heijden)	2
2022... Een bruisend jaar (Matty Moggré)	3
Prikbord	4
Agenda	5
Jubileummiddag Herderewich	6
Elf jaar lang het gezicht van Herderewich (Anita Raaphorst)	7
De afgelopen 50 jaar in vogelvlucht (Anita Raaphorst)	12
Hierden zet in op behoud van boerenerven (Jan Ruijne) ..	16
Harderwijk en de geuzen, een roerige periode (Ed van der Heijden)	20
Reconstructie Havendam blijkt goudmijn voor archeologen (Jan Ruijne)	24
De muurschildering op de zijgevel van Cultuurkust, het vroegere Catharinaklooster	26
Historisch Kenniscentrum Harderwijk	26

Van de redactie

tekst **Ed van der Heijden**

Ook in het tweede Vittepraetje van 2022 besteden wij natuurlijk weer veel aandacht aan ons 50 jarig bestaan. Voor de zomermaanden hebben we een extra dik nummer samengesteld.

Op 26 augustus gaat Herderewich het jubileum groots vieren: het programma voor die dag leest u op pagina 6. Wij hopen op een gezellige en inspirerende dag.

Anita Raaphorst heeft Niek de Jong geïnterviewd. Niek is natuurlijk heel belangrijk voor onze vereniging geweest en is dat nog steeds. Hij was niet van het allereerste begin van Herderewich van de partij, maar het scheelt niet veel. Verder is Anita in de archieven gedoken en ze heeft alle hoogtepunten, die Herderewich in de afgelopen 50 jaar heeft bereikt, eens op een rijtje gezet. We mogen met z'n allen trots zijn op wat de vereniging tot stand heeft gebracht. Ook heeft ze de leden die al 50 jaar lid zijn gesproken. U ziet ze in dit Vittepraetje.

De boerenerven in Hierden staan onder druk en er worden initiatieven ontplooid om boerenerven te behouden. Jan Ruijne sprak met bewoners van boerenerven en met politici en doet daar verslag van.

Het jaar 1572, 450 jaar geleden, was een belangrijk jaar. Met de inname van Den Briel op 1 april van dat jaar keerden de kansen in de Tachtigjarige Oorlog. Het wordt de 'geboorte van Nederland' genoemd. Anne Doedens en Liek Mulder hebben op 2 april in de Catharinakapel lezingen gehouden over dit onderwerp. Ed van der Heijden heeft er een artikel van gemaakt.

Het is u vast niet ontgaan. Er is weer veel gerenoveerd aan de Havendam, nabij het Huis van de Stad. De mensen van de werkgroep archeologie waren weer paraat. U leest de resultaten van alle onderzoeken in een artikel van Jan Ruijne.

De agenda en de verenigings- en prikboardpagina's zijn weer gevuld met allerlei wettenswaardigheden, zoals: schilderijen op de muur van het oude Catharinaklooster en aanwinsten in de bibliotheek van het Historisch Kenniscentrum en natuurlijk de datum van de ALV.

De redactie wenst u veel leesplezier! Wij horen graag uw reactie.

BESTUUR:
Voorzitter:
Matty Moggré
Secretaris:
John Wetzels
secretaris@herderewich.nl
tel: 0341-426847
Penningmeester/ledenadministratie:
Gerrit Visscher
ledenadministratie@herderewich.nl
Leden:
Leen Karssen (bibliotheek)
Willem van Sonnen (Vischpoort)

REDACTIE:
redactie@herderewich.nl
Hoofdredacteur:
Ed van der Heijden
Eindredacteur:
John Wetzels
Redactieleden:
Anita Raaphorst, Jan Ruijne, Lex Schuijl

VERSPREIDINGSTEAM:
Wim Buitenhuis
jowi34@solcon.nl
tel: 0341-412735
Ben Companjen

WERKGROEPEN:
Archeologie:
John ten Pierick
Commissie Naamgeving:
Niek de Jong
Commissie Ruimtelijke Kwaliteit:
Désirée van Liempt
Genealogie:
Renate Uittien-Jacobs
Kroniek van Harderwijk:
Anita Raaphorst
Hierden:
Evert Jacobs
Ornamenten Kunstwacht:
Karel Chr. Uittien
Coördinator vrijwilligers Vischpoort:
Joke en Harry Huijgen
Webmaster:
Otto Büttner
webmaster@herderewich.nl

BIBLIOTHEEK,
HISTORISCH KENNISCENTRUM:
Leen Karssen
bibliotheek@herderewich.nl

BEZOEK- EN POSTADRES:
Vischpoort, Schapenhoek 9,
3841 BM Harderwijk
Huismeesters Vischpoort:
Willem van Sonnen tel: 06-44050339
huismeester@herderewich.nl
Leden en niet-leden kunnen van de
Vischpoort gebruik maken voor het vieren
van een feestje o.i.d. Informatie bij de
huismeester.

CONTACT
Voor informatie: www.herderewich.nl
IBAN: NL93 INGB 0003 0361 92

Sluiting aanleveren kopij voor het
volgende Vittepraetje is op 31 juli 2022

OPMAAK, DRUK
gewoonton
www.gewoonton.nl

Niets uit deze uitgave mag zonder toestemming
van de redactie worden overgenomen voor com-
merciële doeleinden of ten behoeve van andere
publicaties. De redactie behoudt zich het recht
voor, in overleg met de schrijver, een artikel in te
korten. Overname van een artikel is alleen mogelijk
na toestemming van de auteur en de redactie.
Het redactiestatuut is -voor hen die daar behoefte
aan hebben- op te vragen bij het secretariaat.

AFBEELDING OP HET VOORBLAD
*Ereleden en leden met 50 jaar
lidmaatschap v.l.n.r. Joop Kooiman,
Niek de Jong, Karel Chr. Uittien,
Han Vrielink, Jan Klein, Sipke Dijkstra*

tekst **Matty Moggré**

2022... Een bruisend jaar.

Wat is het fijn om elkaar weer te kunnen ontmoeten, om weer bijeenkomsten te houden en om van musea, concerten en cultuur te kunnen genieten. We komen elkaar weer tegen in de wandelgangen. De lezing in De Zin was goed bezocht. Ook in het kader van ons jubileum kan en mag er weer het een en ander: de kraam op de weekmarkt, waar we de overgebleven Albumplaatjes konden uitdelen, het schilderkampioenschap op de Vischmarkt en de organisatie van de feestdag in augustus. De leden van de archeologische werkgroep konden weer meedoen aan de opgravingen op de Havendam, waar mooie vondsten zijn gedaan. De Vischpoort is weer open en er meldden zich nieuwe gidsen. Een tegenvaller was natuurlijk die scheur in de Vischpoort. Wat een gedoe! Maar wat een geluk dat, toen we op 1 april kwamen kijken, hij zomaar weer hersteld was!

Op 23 april spraken we met de mannen van het eerste uur, met degenen die al die 50 jaar lid zijn gebleven van onze vereniging. In 1972 staken zij de koppen bij elkaar, want de historische panden moesten wel behouden blijven, iets dat in die tijd niet zo vanzelfsprekend was. Mede dankzij hen is Herderewich nu 50 jaar oud. En het leuke is dat we een groot aantal nieuwe leden mogen verwelkomen. Een van hen schreef dit:
"Wij zijn onlangs naar Harderwijk verhuisd. We genieten er elke dag van. Het is fantastisch om te zien hoe de historie van Harderwijk leeft; zoals de eeuwenoude panden in de stad die nog altijd in gebruik zijn en duidelijk gekoesterd worden. De plek waar wij vandaan komen, heeft ook een rijk verleden, maar dat is nog slechts op enkele plekken zichtbaar. In Hierden staan de oude boerderijen tussen de woningen en geven de wijk een bijzonder prettige uitstraling. Wij zijn blij dat deze boerderijen niet zijn gesloopt voor het realiseren van nieuwbouw! Nadat ik meer gelezen heb over de doelen en activiteiten van Herderewich, zie ik ook hoe belangrijk de vereniging is voor het behoud van de waardevolle objecten en plekken van Harderwijk. Vandaar dat ik graag mijn lidmaatschap wil omzetten in een gezinslidmaatschap voor mijn man en mij."

Een mooi verjaardagscadeautje toch?

We genieten van een bruisend jubileumjaar. U leest erover in dit jubileumnummer. We hopen elkaar te ontmoeten op 26 augustus!

Maar eerst een fijne zomer toegewenst.
Namens het bestuur, **Matty Moggré**

Wij verwelkomen de volgende nieuwe leden:

In de afgelopen periode hebben we veel nieuwe leden mogen verwelkomen. Ook het aantal gezinsleden neemt toe.

De dames B. Hoeve-Smit, A. Burema, G. Maat-Van Garderen, B. Westerink, J. Postma, J. den Heyer, K. van den Broek, C. van Garderen en de heren M. Celie, B. Foppen (Ermelo), K.L. van Dorp, J. van Zundert (Ermelo), C.J. van Rooijen, F. Verhoef, W. Lanser, J. Kamphuis, A. Dekker, W. Ruitenbeek, P. Epe hebben

zich opgegeven als lid van onze vereniging, evenals P.A. Vrijhof.

De dames R. Kornet-Van Leeuwen, G. Brinkman-Kleermaker (Hierden), M.F.A. Sier-Driesenaar, A.J. Karssen-van den Belt, L. Ruitenbeek en de heren S. Blauw, P. Wassenaar, G.F.A. Wekking, J. van Rheenen zijn toegetreden als 2^e lid van het gezin. De nieuwe leden, waarbij geen plaatsnaam is opgegeven, zijn woonachtig in Harderwijk.

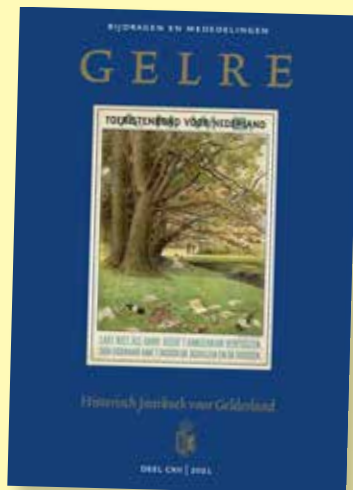
prikbord

RECTIFICATIE

In het vorige Vittepraetje (maart 2022) staat op pagina 7 het verhaal over de oprichtingsvergadering van Herderewich. Wij hebben een opmerking gekregen van de heer Otto Rietveld. Hij meldt dat zijn vader in 1970 met pensioen is gegaan, dus bij de oprichtingsvergadering op 2 februari 1972 was de heer Rietveld oud-directeur gemeentewerken. Hartelijk dank voor het exact lezen van de artikelen in ons Vittepraetje.

JAARBOEK VERENIGING GELRE

Onlangs verscheen het 112^e jaarboek van de historische Vereniging Gelre (ook bekend als Bijdragen en Mededelingen Gelre, kortweg BMG). Het boek bevat dit jaar veel lezenswaardige informatie over de Gelderse geschiedenis met tien artikelen over gevarieerde thema's: van prehistorische offermaaltijden tot negentiende-eeuwse tabaksteelt; van de problemen van een Patriotse generaal tot wandelingen in de Gelderse natuur. Het jaarboek is geïllustreerd met prachtige kleurenbeelden en bevat ter afsluiting een flink aantal recensies. Het jaarboek is verkrijgbaar via de website van de Vereniging Gelre (www.vereniginggelre.nl). De verkoopprijs is € 35,- en leden van de Vereniging Gelre krijgen het jaarboek gratis.

OP ZOEK

Herderewich is dringend op zoek naar een 2e beheerder van de Vischpoort. Informatie bij Willem van Sonnen, 06-44050339

VISCHPOORTGIDSEN

Woensdagmiddag en vrijdagmiddag van half twee tot half vijf is de Vischpoort open.

Het is weer gelukt: Harry en Joke, de coördinatoren Vischpoortgidsen, hebben een mooi rooster kunnen maken. Dankzij een actieve wervingsactie van Harry kunnen we zeker 9 nieuwe gidsen welkom heten. Dat zijn: **Agnes Burema, Tiny Dirksen, Nard ten Hove, Gerda Huls, Marianne van Limbeek, Truus Massar, Wim en Loes Ruitenbeek** en **Dicky van de Berg**. En we zeggen dank je wel. **Dank je wel Theo v.d. Heijden (blijft als reserve), Niek de Jong, Martin van het Loo, Ruud Posthumus, Ria Strating en Koen Zomer**. Jullie hebben besloten het werk als gastvrouw/gastheer neer te leggen. Ieder heeft zo zijn eigen reden. Leeftijd, gezondheid, traplopen, het zijn allemaal zaken die meespelen. In 2015 zijn we voorzichtig begonnen met de openstelling voor toeristen, op initiatief en onder leiding van **Karel Kok**. Niek, Ria en Theo zijn van dat eerste uur! Martin en Koen schoven wat later aan. Ruud nog iets later.

Dank jullie wel voor jullie inzet!

Karel en Renate Uittien, Marlies v.d. Heijden en Louise Caminada zijn ook mensen van het eerste uur. Fijn dat jullie nog willen en kunnen doorgaan! In 2020 stonden er ook nieuwe gidsen klaar, maar toen kwam corona. Zij gaan nu voor het eerst meedraaien. We wensen allen veel succes en we hopen dat er veel bezoekers in de poort komen. Ook onze leden zijn er altijd welkom.

Dank Harry en Joke, dat jullie dit jaar de coördinatie weer opgepakt hebben!

En .. de poort is ook beschikbaar voor het vieren van je verjaardag bijvoorbeeld. Of een ander klein evenement. Neem daarover contact op met Willem van Sonnen: beheerder@herderewich.nl
Het bestuur

Te zien in het Stadmuseum van 5 juli 2022 – 18 september 2022:

ZUIDERZEEGEZICHTEN VAN A.P. SCHOTEL

Als in 1918 wordt besloten de Zuiderzee af te sluiten, is de schilder Anthonie Pieter Schotel (1890-1958) onophoudelijk te vinden aan de havens van de Zuiderzee om het verdwijnende Zuiderzeeleven vast te leggen. Hartstochtelijk schildert hij de dorpen, de bewoners in hun klederdrachten, de zee, de havens, de wolkenluchten en vooral: de botters!

De tentoonstelling maakt deel uit van een groot Schotel-overzicht, in samenwerking met vijf andere musea rondom de voormalige Zuiderzee. (Huizen, Spakenburg, Urk, Volendam en Schokland). Zie www.stadmuseum-harderwijk.nl

agenda 2022

Dinsdag 7 juni

“De Harderwijker visserij, anno 2021, Een Verborgen Schat”, Cor Jansen vertelt uit zijn boek.

De Kiekmure, Tesselschadelaan 1, inloop 19.30 uur, aanvang 19.45 uur.

Vrijdag 26 augustus

Catharinakapel: 50 jaar Historische Vereniging Herderewich.

Met onze leden vieren we feest bij dit jubileum tussen 14.00 uur en 18.30 uur. Zie de aankondiging op pagina 6.

Zaterdag 10 september

en zondag 11 september

Open Monumentendagen, thema: “Duurzaamheid”. Nadere informatie volgt.

Dinsdag 4 oktober

Algemene Leden Vergadering, voorafgegaan door de lezing “Gebeurtenissen in Harderwijk rond 1672” door Liek Mulder. Nadere informatie volgt.

Oktober 2022

Maand van de geschiedenis, thema: “Wat een ramp”, Geschiedenisquiz. Meer informatie zie hiernaast.

350 jaar Rampjaar

In 1672 werd ons land overvallen door een Franse invasie, twee troepen van Duitse bisdommen en de Engelse vloot. “Het volk was redeloos, de regering radeloos en het land leek reddeloos”. De Fransen bezetten grote delen van Nederland. Ze brandden dorpen plat en belegerden steden. Uiteindelijk werden ze tegengehouden door de Waterlinie. De oorlog leidde tot grote verwoesting en vluchtelingenstromen. Men sprak over het Rampjaar 1672. In 2022 precies 350 jaar geleden. Ook Harderwijk is niet ontkomen aan bezetting, plundering en verwoestingen. Op 4 oktober 2022, voorafgaand aan de ALV van onze vereniging, zal Liek Mulder ons meenemen naar de gebeurtenissen rond 1672 in Harderwijk.

EEN VERDRIETIG BERICHT

We kregen het bericht van overlijden van Teunie Kok-Vliem, echtgenote van Karel Kok. Het ging de laatste tijd niet goed met haar, ze kon zelfs niet meer thuis wonen. Het verdrietige was dat ook Karel getroffen werd door een ziekte, zodanig dat ook hij niet alleen thuis kon blijven. Karel verhuisde naar een verzorgingshuis. Uiteindelijk kon Teunie daar ook terecht. Echter, hun samenzijn heeft niet lang mogen duren, Teunie overleed op 28 april.

Karel was een enthousiaste beheerder van de Vischpoort. Hij was deskundig op het gebied van monumentenzorg. Hij werkte aan het onderhoud en herstel van monumenten in Nederland en ook in Harderwijk. Hij hield van de Vischpoort en vond het mooi om ook Harderwijkers van dit gebouw te laten genieten. Hij stimuleerde dat zij de Vischpoort mochten gebruiken voor een vergadering of het vieren van een verjaardag bijvoorbeeld. En hij leidde mensen er graag in rond. Daarnaast was hij tot 2019 ook penningmeester van het bestuur. Helaas.. aan zijn werkzaamheden is nu een einde gekomen. We zullen hem missen. We leven met hem mee. Onze gedachten gaan uit naar zijn kinderen en kleinkinderen, die zo plotseling geconfronteerd worden met het verlies van hun moeder en oma en die grote zorgen hebben om hun vader en opa.
Het bestuur.

Jubileummiddag Herderewich

vrijdag 26 augustus 2022

Op vrijdag 26 augustus 2022 viert Herderewich haar 50-jarig bestaan. Dit willen we doen samen met onze leden én met de organisaties waarmee we samenwerken. We hopen natuurlijk van harte op uw komst!

We hebben een keuzeprogramma bedacht, dat bestaat uit verschillende onderdelen.

Het eerste onderdeel is de start om 14.00 u in de Catharinakapel. Leden van de Levende Historie ontvangen u graag. Er wordt koffie of thee met gebak geserveerd. Dit alles omlijst door muziek. Het bestuur heet u van harte welkom.

Vanaf 14.30 u is een scala aan activiteiten, waaruit u kunt kiezen. Deze activiteiten worden georganiseerd door onze collega-organisaties. Zij ontvangen u graag voor een rondleiding of een rondvaart, waarbij ze u laten kennismaken met hun activiteit.

- In de Catharinakapel worden foto's en filmpjes getoond over de geschiedenis van Harderwijk
- De gidsen van het Rondeel verzorgen een stadswandeling
- Het Gilde van Stadsgidsen verzorgt een archeologische stadswandeling. U gaat o.a. naar het ondergrondse straatje
- Het Stadsmuseum ontvangt u graag voor een rondleiding door het museum
- De Botterstichting biedt u een korte rondvaart aan met een botter en een kijkje in de Vischafslag. (2x)
- De Harderwijkse Molenstichting ontvangt u graag in de molen en het bakkerijmuseum
- Vrijwilligers van de expositie in de voormalige synagoge vertellen u over het Joodse verleden van Harderwijk
- U kunt een bezoek brengen aan het boeren-erf van Daan Schuurkamp aan de Hagenweg 4 in Hierden. Hij leidt u graag rond over zijn erf. Dit is echter nog wel onder voorbehoud.

Vanaf 16.00 uur is er een receptie in de Catharinakapel, hier hoeft u zich niet voor op te geven. Er zal een hapje en een drankje zijn onder begeleiding van muziek. En om 17.00 u is er een officieel gedeelte, waarin o.a. een aantal leden in het zonnetje wordt gezet.

Rond 18.00 u sluiten we de feestmiddag af.

Wij hopen dat u veel zin hebt om deze dag met ons mee te vieren en te genieten van wat Harderwijk te bieden heeft. Wellicht ontmoet u nog weer bekenden van vroeger met wie u herinneringen kunt ophalen.

Bij dit Vittepraetje is een aanmeldformulier gevoegd. Het staat overigens ook op onze website. U kunt dit formulier invullen en terugsturen naar Jubileum@herderewich.nl

U kunt bijgaand formulier ook in de brievenbus doen van de Vischpoort, Schapenhoek 9. Of u kunt uw deelname telefonisch doorgeven aan Matty Moggré (06 138 288 99) of Anita Raaphorst (06-470 470 96), bij wie u ook terecht kunt met uw vragen.

Misschien wilt u een introductie meenemen. Dat kan, maar we willen dat graag beperken tot één extra persoon. We vragen daarvoor een bijdrage van € 10,- Graag tot dan!

kern
notarissen

"Voor mij blijf jij het gezicht van Herderewich. Jij bent de persoon die Herderewich in leven heeft gehouden, ook in tijden dat het wat moeilijker ging." Deze woorden sprak wethouder Laurens de Kleine bij het afscheid van Niek de Jong.¹ Niek was voorzitter van onze vereniging van 1998 tot 2009: een respectabel aantal jaren. In een interview met hem passeren deze jaren de revue.

Interview met Niek de Jong

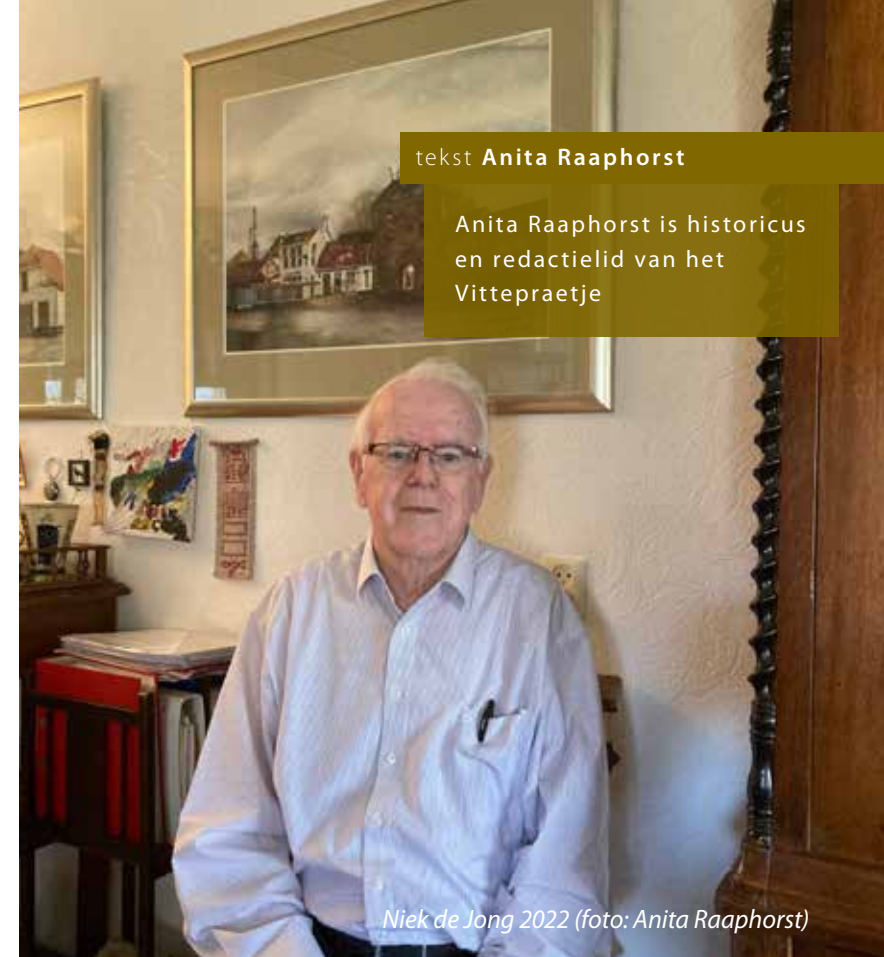
Elf jaar lang het gezicht van Herderewich

BESTUURSLID TEGEN WIL EN DANK

Niek en zijn vrouw Hanneke komen in 1971 vanuit Enkhuizen in Harderwijk wonen. Niek heeft een baan aangenomen als onderwijzer in het lager onderwijs of zoals het nu zou heten: 'leraar in het basisonderwijs'. Na twee jaar zijn ze genoeg ingewerkt en ingeburgerd. Niek wordt in 1974 lid van Herderewich, enthousiast gemaakt door een lezing van de heer Feenstra over de Hierdense Beek. "Die beek kenden wij inmiddels door de wandelingen in het bos", aldus Niek, "het was interessant om meer te horen over de boven- en benedenloop ervan."

In 1977 wordt hij lid van het bestuur. Niek: "Dat ging een beetje op een aparte manier. Herderewich organiseerde in die tijd nog excursies. In 1977 ging de reis naar Enkhuizen en werd

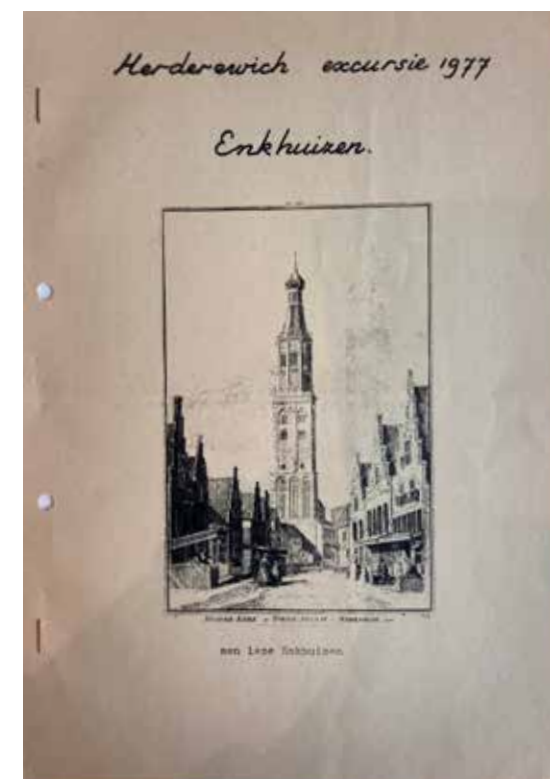
De excursie naar Enkhuizen wordt goed gedocumenteerd (bron: Streekarchief NW-Veluwe)

tekst Anita Raaphorst

Anita Raaphorst is historicus en redactielid van het Vittepraetje

Niek de Jong 2022 (foto: Anita Raaphorst)

georganiseerd door Matthieu Hilckmann. Hij had hulp nodig en ik bood mijzelf aan omdat ik uit Enkhuizen kom. Het leuke is dat ik geboren ben naast het Peperhuis op de plek waar nu het Zuiderzeemuseum staat. Het Openluchtmuseum was in aanbouw en nog niet open voor publiek, maar ik kreeg het voor elkaar dat we erin mochten. Ook bezochten we die dag de Snouck van Loosenstichting en de Drommedaris, een van de toegangspoorten van Enkhuizen. Tijdens de lunch hield de vicevoorzitter Jan Siblesz een toespraak en daarin deelde hij mee dat ik bestuurslid was geworden. Ik gaf gelijk Matthieu een schop onder de tafel, want het was wel duidelijk dat die dat had bekookstofd.”

ACTIEF LID

Niek heeft een keur aan functies bekleed binnen de vereniging. Naast zijn werk als onderwijzer maakt hij deel uit van de redactie van de Kroniek, en van het mededelingenblad. Hij is lid van de werkgroepen Harderwijk-Hierden, Open Monumentendag, Historisch Jaarboek en hij richt de werkgroep archeologie op. Daarnaast heeft hij zitting in de gemeentelijke monumentencommissie. Op persoonlijke titel is hij nog betrokken bij het Waterfront en bij de gemeentelijke commissie naamgeving. Bovendien huisvest hij lange tijd de bibliotheek van Herderewich in zijn eigen huis aan de Schippersmeen 33.

Niek aanwezig bij de onthulling van de opgeknapte kanonnen aan de Vittringasingel (bron: Vittepraetje 2009 nr 1)

“Indrukwekkend? Hm, je doet het met plezier. Ik heb altijd al interesse in geschiedenis gehad, dat was al in Enkhuizen zo, en dat heb ik meegenomen naar Harderwijk. Ik kan ook niet zeggen wat mijn meeste interesse heeft: archeologie, het schrijven of genealogie. Als het over historie gaat, is het goed.”

VOORZITTERSCHAP

In 1989 wordt hij tot vicevoorzitter gekozen. De toenmalige voorzitter J.J. Hilbers stuurt in 1997 een brief naar het bestuur met de mededeling dat hij na een verblijf in het ziekenhuis hoopt dat hij in januari 1998 weer mee kan draaien. “Tot die tijd zal Nico de Jong onze grote roerganger zijn.”² In mei 1998 is Jan Hilbers genoodzaakt zijn bestuursfunctie neer te leggen. Niek: “Op het moment dat ook de secretaris Ton Numan zijn taak moest neerleggen, moest ik wel als vicevoorzitter de zaak draaiende houden.” Door het aftreden van de voorzitter liggen er nu drie taken op de schouders van Niek de Jong: voorzitter, vicevoorzitter en secretaris. Dit is wel wat veel van het goede en ongezond voor de vereniging en voor hemzelf, vindt ook de redactie van het Vittepraetje. Een oproep volgt dan ook: “Graag zien we dat eerst de vacature van secretaris vervuld wordt door een actief, gezond lid. Draal niet, meld u aan.” Dit wordt gevolgd door een oproep voor een voorzitter in het volgende nummer.³ Op de jaarvergadering van 25 februari 1999 wordt Niek officieel tot voorzitter gekozen. Dit is hij gebleven tot in 2009. Jeroen de Jong volgde hem op als interimvoorzitter tot Wietse Goedhart de voorzittershamer van hem overnam.

LID VAN GEMEENTELIJKE MONUMENTENCOMMISSIE

Niek vertelt: “De gemeente wilde destijds gaan bouwen op het Kerkplein waar rusthuis Bethel heeft gestaan. Dat is in 1984 afgebroken. Herderewich vond de geplande bouw te hoog, bovendien zou de Korte Kerkstraat ook verdwijnen. We hebben toen een bezwaarschrift ingediend tot aan de Raad van State. We hebben dat helaas verloren. Daarna is de gemeente wel met ons gaan praten, er is een monumentenlijst opgesteld van panden die beeldbepalend en beeldondersteunend zijn, die kwamen op de lijst.. Het ging alleen om panden binnen de vestingmuren. Nou daar is langzamerhand een commissie uit voortgekomen, daar heb ik in gezeten. Harderwijk had tot die tijd alleen rijksmonumenten en geen gemeentelijke monumen-

De Oranje Nassaukazerne in 1965 (bron: Drimble.nl)

ten. Door het vaststellen van de gemeentelijke monumentenlijst heeft de stad nu ongeveer 100 rijksmonumenten tegen wel 200 gemeentelijke monumenten.

De in 1982 afgebroken Kaatsbaan kon niet op de rijksmonumentenlijst worden geplaatst omdat toentertijd de grens lag bij 1850. Pas in de nieuwe monumentenwet van 1988 werd de grens verlegd naar 1950. Toen was het gebouw al gesloopt. Ik heb later in stukken wel gezien dat een ambtenaar het heeft proberen te redden door het als stadhuis in te richten, maar het college wilde niet, dat wilde een nieuw stadhuis op de Havendam.”

ORANJE NASSAU KAZERNE

Niek: “Weet je wat er niet op de toekomstige gemeentelijke monumentenlijst stond? De Oranje Nassau Kazerne! Men had het gebouw over het hoofd gezien.

Uit de reactie van Herderewich aan de gemeente, naar aanleiding van de discussienota stadsvernieuwing, klinkt zelfs wat wantrouwen: ‘De weglating (van dit gebouw AR) bevreedt ons des te meer daar dit object elders in de nota... wel wordt genoemd. Ook in ons gesprek is de indruk blijven bestaan dat dit object niet bij toeval niet op de lijst voorkomt. Wij adviseren U met de meeste klem dit gebouw alsnog op te nemen.’⁴ Op 15 november 1988 adviseert het bestuur van Herderewich het college van B&W, de raadsfracties en de gemeentelijke monumentencommissie op vier punten: 1. de toegangspoort met hek te handhaven; 2. het binnenplein te behouden; 3. de buitengevels aan de straatzijden te handhaven; 4. de aanbouswels aan de ‘zeezijde’, waaronder het gymnastieklokaal, te slopen en er groen voor terug te plaatsen. Hierdoor zal een ‘historisch verantwoord front van Blokhuis, Vanghentoren, restant oude stadsmuur ontstaan, toegankelijk en aantrekkelijk voor het publiek’.⁵ In een latere brief van 15 maart 1990 stelt zij voor het gerenoveerde complex de naam Clarendal (naar het voormalige klooster alias het ‘Grauwe Zusterenklooster’) te geven of De Gelderse Munt (hier gevestigd van 1504-1806). Daarbij gaat het bestuur ervan uit dat de naam Oranje Nassau Kazerne spoedig zal verdwijnen.⁶

Later komt de gemeente nog met het plan om een donjon in het verlengde van de Muntsteeg te bouwen. Niek voert namens Herderewich het

woord in de commissie Stadsontwikkeling. Hij stelt dat de hoofdafdeling Stadsontwikkeling aan een torenvirus lijdt. Hij herinnert er aan dat dezelfde afdeling in 1985 bij de ingang Klooster/Doelenstraat een torenachtig bouwwerk wilde plaatsen. Dit plan ging niet door maar een torenachtig gebouw bij het Piuscomplex kon niet voorkomen worden. En nu: “Torentje, torentje bussekruit, wat kwam daar uit: een donjon in de stadsgracht. Van het idee alleen al krijgt de historicus buikpijn,” aldus Niek de Jong. Herderewich staat niet alleen in deze kritiek en de donjon werd verwijderd uit de maquette.⁷

BEZWAARSCHRIFT

Herderewich is positief over het ontwerpbestemmingsplan van de gemeente voor het complex. Het plan om de Diepe Gracht vanuit de Plantage door te trekken tot bij de Vanghentoren wordt vol lof ontvangen. Toch tekent de vereniging op 10 april 1991 bezwaar aan bij de Raad van State tegen de vergunning voor sloop van de poortgebouwen.⁸ Niek: “De eigenaar Stichting Pensioenfonds Rabobankorganisatie en de gemeente wilden zo voor de woningen op de Smeepoortstraat beter uitzicht verwerven en naar het voorbeeld van paleis Noordeinde een imposant hekwerk plaatsen langs de Smeepoortstraat. De gemeentelijke monumentencommissie heeft zich hiertegen vanaf het begin verzet. De gemeente besloot dit advies te negeren. Hierop diende Herderewich een bezwaar met schorsende werking in. De gemeente en het pensioenfonds verzochten om een voorlopige voorziening. De voorzitter van de Raad van State was uiteindelijk niet onder de indruk van het argument van meer uitzicht voor de woningen en wees het verzoek af. Er dreigde een lange procedure. Op initiatief van het Rabobankpensioenfonds zijn de partijen, waaronder ook de politieke groepering Progressief Harderwijk, om tafel gegaan en als resultaat zijn de poort-

gebouwen behouden. Later toen het geopend werd, praatte ik met een hooggeplaatste van de Rabo, die zei dat dit nooit zo had gemogen, 'we hadden jullie dadelijk moeten volgen'."

ARCHEOLOGIE

In 1993 ontstaat de werkgroep archeologie. Het jaar daarop telt de groep acht medewerkers en worden zij door het Puttens Historisch Genootschap op de hoogte gebracht van de wijze waarop een onderzoek moet worden aangepakt. Het bestuur kijkt reikhalzend uit naar de resultaten van hun ongetwijfeld boeiende en inspannende bezigheden. Behalve Niek de Jong bestaat de werkgroep dan uit de volgende mensen: Mej. Jessica Grimm en de heren B. Abels, S. Baakman, W.D. Grimm, J. Muis, M. Regtuit en H.W. Schiffmacher.⁹ Het doel is om onderzoek te verrichten in het 'bodemarchief' om de geschiedschrijving van Harderwijk te schragen of door bodemonderzoek nieuwe feiten aan het licht te brengen.

Niek: "We zitten met een incompleet archief, de brand van 1503 heeft veel vernietigd. Willen we wat te weten komen, dan moet de archeologie oplossingen geven. Tussen de schooltijden door ging ik mee met dhr. Feenstra. Het eerste onderzoek vond plaats in de Kleine Oosterwijk. De aannemer was bereid daar een gat te graven en toen hebben we de fundering van de muur kunnen onderzoeken. Later is Feenstra verder gegaan met het Friesegrachtgebied. Op een vergadering waarin Karel Mars sprak over de ontwikkeling rond het kapittel St. Marie kreeg hij verschil van inzicht met Feenstra over het ontstaan van Harderwijk. Dat waren twee heethoofden. Jan Siblesz als vicevoorzitter, leidde de vergadering. Hij ontnam Feenstra het woord, waarop Feenstra met een tufsteen boven zijn hoofd zwaaide en vroeg 'waar die steen dan vandaan kwam'. Er is wel bemiddeld, beiden hebben gepubliceerd. Het is niet tot een splitsing gekomen, daar waren we als bestuur wel bang voor. Daar is niemand bij gebaat."

De archeologische werkgroep heeft onderzoek gedaan in de Hortus waar zich restanten van het Minderbroederklooster bevinden. Niek: "We hebben toen ook de funderingen gevonden. We mochten niet verder graven, maar op de rand werd nog een schedel gevonden. Het klooster had twee begraafplaatsen, waarschijnlijk waar nu de Markt is, en waar wij toen tegenaan botsen. We hebben wel gestreden voor het behoud van dat stuk muur. Daar waren allerlei plannen

mee, maar de gemeente heeft de kant van ons gekozen. Nu doen erkende archeologische bureaus het onderzoek en dat is goed."

KULTINGPRIJS 2007

Er is nog veel meer te schrijven over de elf jaar dat Niek het voorzitterschap bekleedde. Hoe Herderewich bijvoorbeeld de Kultingprijs in 2007 kreeg, omdat zij zich onderscheidde door actief aandacht te vragen voor het belang van het cultureel erfgoed van Harderwijk. Dit is onder meer gedaan door het verzorgen en organiseren van lezingen, exposities, excursies. Ook werden de bestuurders van Harderwijk kritisch gevolgd bij het realiseren van wijzigingen in de binnenstad. Herderewich liet haar stem horen, als het beleid naar haar mening niet historisch verantwoord was.

De steen is nog steeds te bewonderen in de Vischpoort.

*Kultingprijs 2007, nog aanwezig in de Vischpoort
(foto: Anita Raaphorst)*

*Niek wordt koninklijk onderscheiden
(bron: Vittepraetje 2009 nr 2)*

KONINKLIJKE ONDERSCHIEDING

Op 29 april 2009 ontvangt Niek een Koninklijke onderscheiding voor al zijn werkzaamheden uit handen van burgemeester Berends. Niek: "Ik had een bericht gekregen dat ik op een bepaalde datum in het stadhuis werd verwacht om te spreken met wethouder Henk Schipper. De dag daarvoor zat ik tv te kijken en hadden ze het over Koninginnedag. Ik dacht nog 'dan kan Henk helemaal niet'. Toen ging er een lichtje branden en wist ik het! Ik voelde me zeer vereerd."

SLOT

Niek: "Toen ik in de Monumentencommissie zitting nam, heb ik op een gegeven moment gezegd dat de gemeente op moest houden met alles maar af te breken. Wat afgebroken is, daar kun je niets meer aan veranderen, maar wat er nog wel is moet je behouden. De Grote Kerk met de prachtige schilderijen, het Oude Stadhuis met het goudleren behang, de Catharinakapel met de gebrandschilderde ramen, de Vischpoort, het Kantongerecht. We hebben zoveel om trots op te zijn, daar moeten we voor strijden. Daar moet je de inwoners enthousiast voor maken door ze de historische achtergronden te laten zien. Herderewich moet hiermee doorgaan, haar stem laten horen en duidelijk stelling nemen tegen sommige plannen vanuit de gemeente!"

tekst **Anita Raaphorst**

Anita Raaphorst is historicus en redactielid van het Vittepraetje

LEDEN VAN HET EERSTE UUR

In het kader van ons jubileum zijn wij op zoek gegaan naar leden die al van het allereerste begin betrokken zijn bij Herderewich. Drie daarvan kwamen op donderdag 28 april jl. bij elkaar in de Vischpoort. Samen met het bestuur en de ereleden werd er bijgepraat, teruggekeken en werden er anekdotes opgehaald. Natuurlijk werden er ook enkele foto's genomen. Van links naar rechts ziet u:

Han Vrielink, hij is penningmeester geweest en hield lezingen over o.a. de plooi-erijen; **Sipke Dijkstra**, naar eigen zeggen trouw bezoeker van de ledenvergaderingen en **Jan Klein**, een van de oprichters van Herderewich. In het vorige Vittepraetje stond een interview met hem.

De afgelopen 50 jaar in vogelvlucht

VRIJWILLIGERS

Onze vereniging bestaat 50 jaar. Al die jaren zetten vrijwilligers zich in als onderzoeker, schrijver, begeleider of bezorger. Zo geven zij vorm aan de doelstelling van Herderewich om de geschiedenis te bewaren en de kennis daarover te verspreiden. Vanaf de beginjaren werken de vrijwilligers veelal in werkgroepen. De ene keer bloeit zo'n werkgroep, de andere keer wordt deze vol enthousiast opgezet, maar sterft na een tijd een stille dood. We zoeken kort in op een aantal van de activiteiten van de vereniging die nog niet eerder aan bod zijn gekomen.

EXCURSIES

In de 20e eeuw zijn de excursies een belangrijke samenbindende factor binnen de vereniging. Of zoals het omschreven wordt in het verslag van de excursie naar Deventer op 18 mei 1974: "Een ontspannen sfeer van gezellige mensen die het nuttige en het aangena-

Herderewich op excursie in Harderwijk
(bron: Veluws Dagblad 25 okt 1976)

me wisten te combineren tot een dag vol gezelligheid en interesse in het gebodene."¹

De allereerste excursie vindt nog eerder plaats nl. op 14 oktober 1972 en gaat naar de Ned. Herv. Kerk te Ermelo waar men de restauratiewerkzaamheden wil bekijken. Diverse plaatsen worden door de jaren heen bezocht zoals: Deventer, Zutphen, De Steeg, Amsterdam, Montfoort en Oudewater, Staverden, Zwolle, Putten, Utrecht, enzovoort. Eigenlijk zijn er maar weinig plaatsen waar de leden niet geweest zijn. In de jaren '90 waagt de vereniging de stap over de grens en bezoekt men Xanten in Duitsland, Antwerpen en Lier in België.

Elk jaar worden er twee excursies georganiseerd: een kleine en een grote. Van elke excursie wordt een verslag gemaakt én verschijnt er een stukje in het Veluws Dagblad. De kosten worden zo laag mogelijk gehouden: ze lopen op van f 18,- tot later f 45,-. In hetzelfde verslag van de Deventer-excursie staat hierover: "...de Herderewichers gingen met de goedkoopste autobusofferte richting Deventer. De prijs was verdisconteerd in de schokbrekers van voornoemd voertuig, maar dit bevorderde meer de lachlust dan was verwacht."²

In mei 1997 gaat de geplande excursie naar Dordrecht niet door vanwege te weinig aanmeldingen. In het jaarverslag 1997 wordt gesproken over een 'vreemde gewaarwording', voor het eerst wordt het vereist aantal deelnemers niet gehaald. Geconcludeerd wordt dat de maand mei niet de beste maand is, oktober is voortaan de maand voor de grote excursie.

Op een gegeven moment wordt de belangstelling voor de excursies minder, mensen gaan zelf meer met eigen auto op pad, en ook de financiën spelen een rol. Jammer maar zoals Niek de Jong het verwoordt: "Ja, als het niet kan, dan kan het niet."

LEZINGEN

Meestal worden er vijf lezingen per jaar georganiseerd. De onderwerpen zijn zeer uiteenlopend en worden óf door deskundigen van buitenaf óf door eigen leden verzorgd. In 2000 bijvoorbeeld gaan de lezingen over de Nederzettingsgeschiedenis van de Veluwe, de Luchtoorlog boven Harderwijk, Agrarische geschiedenis van Gelderland, Munten in archieven en Winteraardigheden en winternarigheden. Het merendeel van de lezingen wordt goed bezocht.

Eén lezing springt eruit: op 19 april 1995 vertelt Henk Schiffmacher over zijn belevenissen in de oorlog. "13 januari 1941 is voor mij een gedenkwaardige dag. Met twee vrienden werd ik bij de garnizoenscantine gearresteerd. We waren daar op eigen initiatief om de

sterkte van het garnizoen vast te stellen. Na verhoren, gedurende 4 dagen, werden we naar Arnhem afgevoerd en belandden we tenslotte in het huis van bewaring. Tot einde augustus heb ik daar in voorlopig hechtenis gezeten. Onzekerheid en verveling zijn de trefwoorden voor die periode. Onverwacht werd ik door het 'Kriegsgericht' vrijgesproken en kwam ik eind augustus zonder identiteitspapieren en zonder geld op vrije voeten. Mijn vrienden werden wel veroordeeld, omdat bij hen of bij hen thuis 'belastend' materiaal werd gevonden. Een stukje papier met de tekst "Hitler is een dief" was al goed voor 2 jaar zitten.

Op de dag van de bevrijding was ik in Hierden op bezoek. Daar verbleef een gedeserteerde Duitser in een kippenhok. Maar plotseling was hij in burgerkleden gestoken en verdwenen. Terugkerend naar Harderwijk zag ik op de hoek van de Tabaksweg zo'n 25 Duitsers zitten. Ik ben er om heen getrokken richting Hierden-seweg en daar zag ik Canadese infanterie en een tank richting Hierden gaan. Aan hen kon ik mijn bericht over de Duitsers kwijt. Korte tijd later keerden zij ook terug met de gevangengenomen vijand. Ter hoogte van de Fino-fabriek werden zij, onder hoongelach van ons, gefouilleerd en beroofd van tabak en geld. Opgetogen liep ik naar de binnenstad om het goede nieuws rond te vertellen. Daar was men niet bijzonder onder de indruk want de Canadezen stonden al op de Boulevard. Het was tijd om de draad van het dagelijks leven, maar dan in vrede, op te pakken."³

OPEN MONUMENTENDAG

In 1975 wordt er al speciale aandacht besteed aan onze monumenten in het zogenaamde Monumentenjaar. De heren Falch en Van Eeden organiseren een boerderijtocht in Hierden die drie keer wordt gehouden. Tussen de 250 en 450 mensen per keer maken de tocht, waaronder prins Claus in zijn functie van erevoorzitter Nationaal Comité Monumentenjaar 1975. Als resultaat van het Monumentenjaar kan de oprichting van de N.V. Stadsherstel Harderwijk worden aangemerkt.

De eerste echte Open Monumentendag (OMD) vindt plaats in 1987. De organisatie ervan is aanvankelijk een activiteit van de gemeente. De kosten zijn echter zodanig, dat de gemeente weinig voelt voor een jaarlijkse herhaling. Vanaf 1988 neemt Herderewich daarom, samen met het Gilde van Stadsgidsen, de organisatie op zich. Via een bescheiden subsidie en met de inzet van vrijwilligers wordt er elk jaar een goedlopende OMD gehouden op de tweede zaterdag in september en blijven de kosten binnen de perken.

Niek de Jong, Henk Schiffmacher, mevrouw Co Andel en Reintje Poolen-Brouwer zijn lange tijd lid van de werkgroep Open Monumentendag. Ook Karel Uittien en R. van der Schaaff maken er deel van uit. De thema's lopen uiteen van Koopmansgeest, Vestingwerken, Monumentaal Groen tot Water, Wonen en Macht en Pracht. Sinds 2013 worden de OMDagen georganiseerd door een comité, waarin meerdere organisaties, waaronder Herderewich, zijn vertegenwoordigd.

Embleem Museumjaar 1975

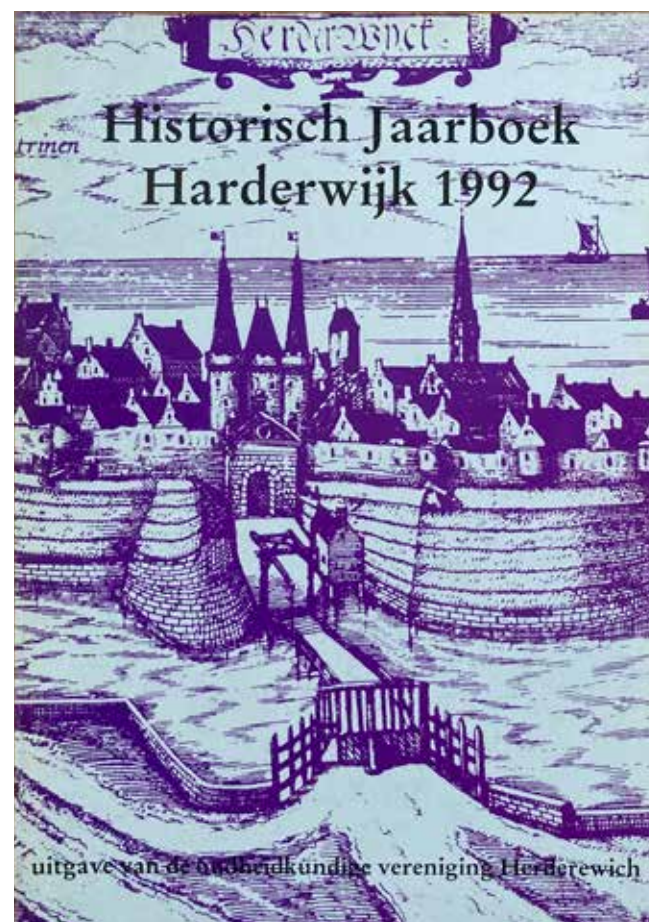
GENEALOGIE

Doel van de werkgroep is door middel van stamboomonderzoek voorouders figuurlijk tot leven laten komen. In het jaarverslag van 1996 staat het volgende: "Was de genealogiebeoefening in het verleden een vrijetijdsbesteding die beperkt bleef tot een kleine elitaire groep, thans treft men onder de onderzoekers vertegenwoordigers aan uit alle lagen van de bevolking. Zo ook bij onze actieve werkgroep genealogie. De deelnemers aan de werkgroep helpen elkaar, maar ook anderen en doen onderzoek voor de vereniging." In 1997 zijn de deelnemers: Mevr. R. Uittien-Jacobs, mevr. G. Verwijs-ten Hove, G. Petersen, J. Duinkerken. Maar ook hier worden leden gezocht. De werkzaamheden worden namelijk voor 90% door mevrouw Uittien alleen uitgevoerd. Later komen daar J.J. Pettinga, G. Renden, A. Jansen, K. Uittien en R. van Sonnen-Kost bij. In 1998 brengen ze de klapper 'Volkstelling 1838' uit, een boekwerk van 112 pagina's met huisnummer, ge-

zin, leeftijd, geslacht, geboorteplaats en beroep van de inwoners van Harderwijk en Hierden omstreeks 1840. Later komt er een klapper op de recognitieboeken; op de huwelijken te Harderwijk van 1811 tot en met 1930 en een klapper op de geboorten van 1811 t/m 1860 en van 1861 tot 1902. Er komt een fotoarchief van Harderwijker panden met medewerking van de Centrale Woningstichting en alle makelaars in de stad. Er is dus door de jaren hard gewerkt.

KRONIEK

De Herderewich Kroniek verschijnt voor het eerst in 1974 en is alleen bedoeld voor historische artikelen. In 1990 stopt de Kroniek, in de plaats daarvan komen er jaarboeken. Deze worden in samenwerking met de gemeentearchivaris tot en met 1995 uitgegeven. In 1996 verschijnt het eerste Vittepraetje. In het maartnummer 2022 van het Vittepraetje kunt u dit teruglezen.

Historisch Jaarboek Harderwijk 1992

ARCHEOLOGIE

In het interview met Niek de Jong, elders in dit blad, kunt u lezen over de oprichting van de werkgroep archeologie. In 1997 bestaat de werkgroep uit Niek de Jong (bestuurslid), W.D.Grimm (lid), B.Abels (lid), S.Baakman (lid), J.Muis (lid), M.Regtuit (lid). De werkgroep is in 1999 bijvoorbeeld betrokken bij de blootlegging van een stuk muur op het terrein van de voormalige Harmonie. Waarschijnlijk is het een stuk van de zeebeer.⁴ Recent zijn de leden actief geweest bij de renovatie van de Boulevard en de Havendam. De groep wordt nu gevormd door John ten Pierik, Jan Mons, Henk Hovenkamp en Johan Hijnberg.

Opgravingen aan de boulevard (foto: Jan Ruijne)

VERSPREIDING

Het hoofddoel van deze werkgroep is het besparen van hoge portokosten door het verspreiden van het periodiek en (in zelden voorkomende geval) overige aan alle leden gerichte berichtgeving. "De distributeurs zorgen voor een accurate en snelle verspreiding tijdens ieder seizoen. De ene keer is het een heerlijk fietstochtje op een mooie lentedag, de andere keer komen zij met de tong op de schoenen en een nat pak thuis vanwege wind en regen. Hoe dan ook, ondanks dat zij zelf hun dag kunnen bepalen, zij zorgen er steeds weer voor dat binnen een week Vittepraetje bij u in de bus ligt. Herderewich zou niet buiten hen kunnen. In 1997 bestaat deze werkgroep bijvoorbeeld uit: A. Hensen, (opgevolgd door) S.Baakman, J.J.M. Deitmers,

Chr. Doornhof, mevr. A.Kooiman, H. Schaaf, R. van de Schaaff, L. Postma, mevr. H.H.E. Messerschmidt, mevr. A. Rietman-Wasterval en B.A.M.M. Van de Voordt.⁵ Anno 2022 is er een verspreidingsgroep van 18 personen onder leiding van Wim Buitenhuis en Ben Companjen.

SLOT

We kunnen hier niet alles uitvoerig beschrijven. Genoemd moeten zeker nog worden de gastvrouwen en -heren van de Vischpoort en de vrijwilligers van het Kenniscentrum. Herderewich is al jaren vertegenwoordigd in allerlei commissies. In het verleden zijn dat bijvoorbeeld N.V. Stadsherstel, Begeleidingscommissie Structuurvisie Binnenstad, Klankbordgroep Waterfront, gemeentelijke Monumentencommissie, Programmaraad HALO, Cultureel Platform, Stichting Cultuurpark. Nu vertegenwoordigt Désirée van Liempt de vereniging in de commissie Ruimtelijke Kwaliteit; Niek de Jong zit in de straatnamencommissie en Karel Uittien in de Ornamenten Kunstwacht. Herderewich gaat met haar tijd mee. Er is een uitgebreide website, een digitale nieuwsbrief en we zijn actief op social media als Facebook en Twitter. We kunnen niet alles alleen en werken daarom graag samen met andere organisaties, zoals het Gilde van Stadsgidsen, het Rondeel, de Botterstichting, het Stadsmuseum Harderwijk, de Harderwijker Molenstichting, Stichting Joods Erfgoed Harderwijk, Levende Historie en allen die onze doelen onder schrijven. We hebben nu ruim 600 leden, maar hopen natuurlijk te groeien naar 1.000. Een vereniging waar de doelstelling nagestreefd wordt, maar waar ook aandacht is voor verbondenheid en gezelligheid.

VOETNOTEN BIJ HET ARTIKEL

¹ Verslag excursie Herderewich naar Deventer, Streekarchief NW-Veluwe

² idem

³ Verslag van "De belevenissen in de oorlog" van H. Schiffmacher, verteld door hemzelf op 19 april 1995. Streekarchief NW-Veluwe

⁴ Jaarverslag 1999 Herderewich, Streekarchief NW-Veluwe

⁵ Jaarverslag 1997 Herderewich, Streekarchief NW-Veluwe

Het rap veranderende dorpsgezicht van Hierden baart het bestuur van historische vereniging Herderewich zorgen. En dat al jarenlang. Veel fraaie boerderijen zijn afgebroken of verbouwd tot moderne woonhuizen. De hele uitstraling, het karakter van Hierden, komt daarmee onder druk te staan. Ook het gemeentebestuur beseft dat een fraai stukje erfgoed verloren dreigt te gaan. Daarom wordt er gewerkt aan nieuw beleid, beleid wat ertoe moet leiden dat zoveel mogelijk historische boerenerven behouden blijven.

tekst Jan Ruijne

Jan Ruijne is journalist en historicus. Hij maakt deel uit van de redactie van het Vittepraetje.

Hierden zet in op behoud van boerenerven

Proef moet helpen om nieuw beleid inhoud te geven

De boerenerven behouden, dat is geen eenvoudige klus. Daarom is ook besloten om eerst een proef te starten: drie eigenaren van boerenerven mogen dit jaar experimenteren. De eigenaren mogen voorstellen doen die de economische basis onder hun bedrijf versterkt en tegelijkertijd het boerenerv intact laat. Want dat is het probleem: het boerenerv past bij de bedrijfsvoering van honderd jaar geleden. Maar in een agrarische wereld waar schaalvergroting de norm is geworden passen die charmante hooibergen en bakhuizen niet meer. Wat te doen? Heer Bommel zou zeggen: Tom Poes, verzin een list! Maar terug naar het begin. Het was Hierdenaar Jaap van de Poppe die vijf, zes jaar geleden zijn zorgen uitsprak over het verdwijnen van mooie boerderijen uit het dorpsbeeld. Hij zocht geestverwanten en vond die, onder meer, in de

personen van Jan van Panhuis en Dirk Schuurkamp. Van Panhuis is raadslid voor de SGP. Dirk Schuurkamp is Hierdenaar en bewoner van een historisch boerenerv. Van Panhuis pleitte binnen de gemeenteraad voor het behoud van de boerenerven. De raad nam op 24 mei 2018 een motie aan, waarin het college wordt verzocht om onderzoek te doen naar meer ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden van historische boerderijen, erven en landschappelijke waarden. Vervolgens kreeg het Gelders Genootschap begin 2019 de opdracht, om samen met een projectgroep bestaande uit (oud) inwoners van Hierden, onderzoek te doen naar de historische boerenerven in Hierden en hun specifieke kenmerken en karakteristieken. Dat onderzoek heeft geleid tot een boekwerk, 'Historische boerenerven in Hierden. Inspiratie-

Jaap van de Poppe en zijn zus Brandina woonden op Erf Kortenbroek aan de Lageweg. Het is een van de mooiste boerenerven die Hierden rijk is. (foto: Jan Ruijne)

gids voor ontwikkeling en behoud van Hierdense boerenerven.' Dit is een fraai geïllustreerd boek geworden met een zo nauwkeurig mogelijke omschrijving van een doorsnee Hierdens boerenerv. Het is een leidraad voor iedereen die een mooi erf bezit en daar iets wil veranderen. Dat laatste, dat veranderen, is onvermijdelijk, maar het pleidooi van de opstellers van het boekje is: behoud zoveel mogelijk historische elementen.

Het bakhuus bij Erf Kortenbroek. Het is zorgvuldig gerestaureerd en is een geweldige plek om even te zitten, zeker nu de boomgaard in bloei staat. (foto: Jan Ruijne)

ONTSTAAN VAN HET BOERENERF

Het ontstaan van het Hierdense boerenerv kan niet los gezien worden van de omgeving, van de tijd waarin dat speelde en van de stand van de techniek. Om te beginnen met de omgeving: Hierden ligt ingeklemd tussen het water en de stuwwallen van de Veluwe. Het water wordt begrensd door de mheenlanden, drassige weidegrond die vroeger gemeenschappelijk gebruikt werd voor het grazen van het vee. Hier stonden geen boerderijen. Als het op de Zuiderzee stormde hielden bewoners hier geen droge voeten. Op de iets hoger gelegen stadslenderijen vind je een strokenverkaveling. Hier vindt men hooi- en weilanden. Nog iets verder landinwaarts was het droog en veilig: daar staan veel boerderijen. Nog iets hoger ligt de enk, de bouwlanden aan de zuidkant van de Zuiderzeestraatweg. Die bouwlanden werden bemest met koeienpoep en heideplaggen. Op die bouwlanden was veel akkerbouw. Nog hoger liggen de stuwwallen van de Veluwe. Doordat er vroeger veel heide werd

afgeplagd ontstonden aan de zuidrand van de enk zandverstuivingen; het Beekhuizerzand is daar een restant van. Eeuwenlang zijn er boerderijen gebouwd. De meeste van hen liggen aan weerszijden van de Zuiderzeestraatweg, de belangrijkste oost-west verbinding in dit deel van Nederland tot de aanleg van de rijksweg A28. Ook langs de Molenweg staan veel boerderijen. Verder is er een concentratie te vinden op het voormalige landgoed De Essenburg. Naast omgeving en tijd is de stand van de techniek bepalend geweest voor de inrichting van het boerenerv. Tractoren werden er voor de oorlog nauwelijks gebruikt. Het belangrijkste vervoermiddel was paard en wagen. De bedrijvigheid was kleinschalig: een paar koeien, wat kippen, een stel varkens en wat akkerbouw. Daar waren de boerenhoeve en het boerenerv op ingericht.

GEMEENSCHAPPELIJKE KENMERKEN

Die boerenerven zijn niet van de tekentafels van een groot architectenbureau gerold. Elke boerenhoeve heeft een eigen gezicht. Maar er zijn ook veel overeenkomsten. Met name Jaap van de Poppe heeft erg zijn best gedaan om die gemeenschappelijke kenmerken te benoemen. Vóór in de boerderij werd geleefd, dat was het woonhuis. Het achterste deel was voor het werk. Daar waren de stallen. Brede deuren gaven toegang tot die stallen en kwamen uit op het achtererv. Op dat achtererv stonden altijd een aantal schuren en vaak ook een hooiberg. Dat achtererv had een aparte ingang, bereikbaar voor paard en wagen en later tractoren en andere machines. Het voorhuis was het visitekaartje. Bij het voorhuis bijna altijd een sier- of moestuin, omsloten door een haag. Bij veel boerderijen staat een bakhuus, soms zelfs twee. De plaats van dat bakhuus varieert. Daar werd – de naam zegt het al – vaak het brood gebakken. In het hoogseizoen werd in het bakhuus gegeten en koffie gedronken. Er was geen tijd om de boerderij schoon te houden, daar werd enkel geslapen. In de winter was het natuurlijk een ander verhaal, dan was de boerderij weer het hoofdverblijf. Langs de boerderij stonden bomen, een houtwal bedoeld als erfafscheiding en windvanger. Een concentratie van dergelijke boerderijen bepaalde het gezicht van Hierden, eeuwenlang. Zoals gezegd, de agrarische wereld is na de oorlog enorm veranderd. Alles draaide om

schaalvergroting. Stallen voor tien, misschien vijftien koeien zijn niet meer rendabel. Hooibergen worden niet meer gebruikt. Een bakhuus, wat moet je ermee? De tuinstoelen in opbergen. Voor het brood bakken worden de huisjes niet meer gebruikt. En het is een gegeven dat als een gebouw zijn functie verliest, dan wordt het een last in plaats van een lust. Als het geen geld meer opbrengt, maar alleen maar geld kost, wat voor toekomst hebben zo'n schuur, zo'n hooiberg en zo'n bakhuus dan nog?

NIEUWE BESTEMMING

Veel eigenaren van historische boerenerven zien wel de charme in van hun bezit, maar er moet ook geld verdiend worden. Vaak zijn ze op zoek naar een nieuwe bestemming voor hun opstallen. Maar daar ligt het probleem. Een bewoner/eigenaar mag niet zomaar een nieuwe activiteit starten. Er is regelgeving, veel regelgeving. Een

Hierdenaar Dirk Schuurkamp voor de timmerschuur achter zijn boerderij. (foto: Jan Ruijne)

schuur ombouwen tot zorgwoning? Een hooiberg ombouwen tot een appartementje? Onmiddellijk moet het idee dan getoetst worden aan de regeltjes van de overheid. Veel eigenaren van een erf ervaren dit als een muur, een ondoordringbare muur waar ze telkens weer tegenaan lopen.

De drie eerder genoemde proefboerderijen zijn: die van Dirk Schuurkamp aan de Hagenweg 4, die van Jacob Brouwer aan de Zuiderzeestraat-

weg 113 en die van Max Ferwerda aan de Kleine Mheenweg 10. Dit jaar krijgen ze de tijd om met ideeën te komen. Daarbij worden ze geholpen door deskundigen. Dat betekent dat ze niet al het papierwerk zelf hoeven te doen. Daardoor lopen ze niet het risico dat ze telkens hun neus stoten aan regeltjes die ze niet kennen. Het streven is om de gemeenteraad nog dit jaar een voorstel te presenteren. De drie eigenaren en hun begeleiders denken op het moment van presenteren dat dit haalbare voorstellen zijn. De gemeenteraad moet daar iets van vinden. Het uiteindelijke besluit moet een richtsnoer zijn, een leidraad, voor al die andere eigenaren van fraaie boerenerven. Het moet houvast bieden voor het ontwikkelen van een eigen plan. Hierden kent nu nog zo'n honderd boerenerven. Bedoeling is dat het nieuwe beleid leidt tot het behoud van (een groot deel van) boerenerven. Het is een lange weg met veel hobbels. Er kan nog een hoop misgaan. Maar positief is dat het gemeentebestuur het fraaie Hierdense landschap met zijn kenmerkende boerderijen wil behouden. De redactie van het Vittepraetje gaat de ontwikkelingen volgen. Ongetwijfeld worden de resultaten besproken in één van de volgende edities van ons ledenblad.

VERANTWOORDLING

- 'Historische boerenerven in Hierden. Inspiratiegids voor ontwikkeling en behoud van Hierdense boerenerven' – Gelders Genootschap, januari 2022
- Raadsstukken van de gemeente Harderwijk ten aanzien van boerenerven Hierden, 2021 en 2022
- Interview met Jan van Panhuis, 16 februari 2022
- Interview met Dirk Schuurkamp, 8 maart 2022
- De Stentor, editie West-Veluwe, 18 februari en 10 maart

Wie goed kijkt ziet dat het bakhuus bij de boerderij van het echtpaar Schuurkamp naar beide kanten uiteen dreigt te vallen. (foto: Bram van de Biezen)

Voordat er riolering werd aangelegd was er buiten de boerderij een 'poepdoos'. (foto: Bram van de Biezen)

Dirk en Jolanda Schuurkamp slapen in de originele bedstee. (foto: Bram van de Biezen)

<-

Dit is maar een heel klein deel van de emaille verzameling van Jolanda. (foto: Bram van de Biezen)

BHEENE'S BOERDERIE

Het klinkt allemaal wat abstract, de kenmerken van een Hierdens erf. Laten we eens een kijkje nemen op zo'n erf. Bijvoorbeeld dat van Dirk Schuurkamp aan de Hagenweg 4. Dirk is trots op zijn bezit en kan er uren over praten. Met groot enthousiasme leidt hij bezoekers rond en vertelt honderduit over de historie. Hij is zuinig op wat er nog rest van vroeger. Hij en zijn vrouw Jolanda slapen bijvoorbeeld in de originele bedstee. Welkom op 'Bheene's boerderie'.

De Hagenweg is vanouds een buurt die niet al te best bekend stond, het is een beetje de achterbuurt van het dorp. 'Op de duunen' zeggen ze hier, een verwijzing naar de zandverstuivingen waar de boeren vroeger veel last van hadden. Het is schrale zandgrond, waar weinig wil groeien. Het gebied ligt dichtbij de rijksweg en aan de overzijde van die weg ligt het Beekhuizerzand.

De geschiedenis van dit stukje Hagenweg begint in de eerste helft van de 18e eeuw. Het stuk grond heet dan De Bijsterkamp. In 1847 krijgt Hendrik Aalten Petersen de grond in erfpacht. Het erf krijgt dan een andere naam, Het Nieuwe Gepoot. Petersen heeft de verplichting op zich genomen om binnen één jaar een huis op het perceel te bouwen. Veertig jaar later, in 1887, koopt Bheene Schuurkamp, van beroep landbouwer het perceel. Het is dan nog steeds erfpacht. Maar in 1907 wordt die erfpacht voor 700 gulden afgekocht. De boerderij met opstallen zijn dan het volledige eigendom van de familie Schuurkamp. Nu, anno 2022, is het nog steeds een Schuurkamp die hier woont en werkt.

De boerderij is van binnen flink verbouwd. Maar wel met respect voor de historie. We noemden al de originele bedstee. Ook veel deuren, balken en verbindingstukken zijn origineel. Jammer is dat jaren geleden de kap is afgebrand. Dirk heeft dat zelf hersteld – hij is timmerman.

Links van het voorhuis een siertuin en een boomgaard, twee typische kenmerken van een Hierdens boeren erf. Het bakhuus, gebouwd in 1903, staat schuin voor het voorhuis. Er zitten veel scheuren in de bakstenen gevel, het gebouwtje lijkt naar beide zijanten uiteen te vallen. Dirk is ervan overtuigd dat hij de constructie kan renoveren. Achter de boerderij een grote wagenschuur, ook uit 1903. Hier is de timmerwerkplaats ondergebracht. Het langgerekte perceel herbergt verder veld- en kippenschuren en eindigt in een bosje van vliegdennen. Het erf wordt begrensd door een rij bomen. Enkele van die bomen zijn echt oud – en stammen uit de tijd dat de boerderij eigendom was van de familie Sandberg, de 'heren van de Essenburg'.

Om hun erf te behouden moet er geld worden verdiend. Dirk en Jolanda hebben vier, vijf plannen die tezamen de economische basis van Bheene's Boerderie moeten verbreden. In de eerste plaats willen ze het bakhuus ombouwen tot zorgwoning voor de ouders van Jolanda. Daarnaast willen ze in twee schuren een bed & breakfast realiseren. Twee stellen kunnen hier tegelijkertijd verblijven. De vliegdennen moeten plaats maken voor een voedselbos. Walnoten, hazelnoten, tamme kastanjes en diverse soorten bessen moeten hier straks groeien. Deze producten gaan geld opleveren.

Jolanda heeft veel emaille gebruiksvoorwerpen verzameld. Potten, pannen, ketels, het is een indrukwekkende collectie. Samen met de oude spullen die Dirk zo links en rechts heeft verzameld willen ze een schuur ombouwen tot museum. Dirk koestert de hoop dat hij straks rondleidingen verzorgt voor kleine groepen mensen. Hij wil ze over het erf leiden en het museum laten zien. Dit tegen betaling. Om het verhaal compleet te maken wil Jolanda graag een landschapswinkel op het erf beginnen. Hier moeten streekeigen, voornamelijk verse producten te koop worden aangeboden. Het is een verlengstuk van de voedselcoöperatie die Dirk, samen met dorpsgenoot Peter Olofsen, aan het opzetten is. Dit is wat werkt voor Dirk en Jolanda. Max Ferwerda en Jacob Brouwer ontwikkelen hun eigen plannen. Uit een mix van al die plannen moet de gemeenteraad nieuw beleid destilleren.

Wat het erf van de familie Schuurkamp betreft: het zijn veel activiteiten. Dirk is de eerste om dat toe te geven. Het wordt keihard werken om al deze ballen in de lucht te houden. Maar dat hebben hij en Jolanda er graag voor over: zij willen heel graag 'Bheene's boerderie' doorgeven aan een volgende generatie.

tekst **Ed van der Heijden**

Ed van der Heijden is
hoofdredacteur van het
Vittepraetje

Harderwijk en de geuzen, een roerige periode

Dit jaar wordt in veel gemeenten de 'geboorte van Nederland' gevierd, omdat 450 jaar geleden in 1572 op 1 april Den Briel door de watergeuzen werd ingenomen. Veel steden, waaronder Harderwijk, sloten zich toen bij de opstandelingen aan.

Zeker het begin van de Tachtigjarige Oorlog (1568 -1648) had die kenmerken van een burgeroorlog, een opstand tegen het wettige Spaanse gezag. Er waren veel zaken die daarbij meespeelden. Het gebied dat wij nu Nederland, België en Luxemburg noemen, bestond destijds nog uit een groot aantal graafschappen, hertogdommen en bisdommen, die allemaal hun eigen instituties en regels hadden. Pas in het midden van de 16e eeuw waren al die gebieden door Karel V onder zijn Spaanse gezag gebracht. Vanaf 1543 was hij Heer van alle zeventien Nederlanden. Dat betekende: streven naar één godsdienst, het rooms-katholicisme, terwijl juist in de Noordelijke Nederlanden het gedachtegoed van de Reformatie veel aanhang kreeg, aanvankelijk met name in de Zuidelijke Nederlanden; minder invloed van steden, edelen en gewesten, waarvan de eeuwenlange autonomie werd aangetast; meer belastingen om de oorlogen van de Spaanse overheid te bekostigen.

Uit de archieven blijkt dat Harderwijk in dit proces ook een eigen rol in heeft gespeeld.

In de aanloop naar 1572 was er in Harderwijk al veel gebeurd. Hieronder beschrijven we enkele gebeurtenissen die van belang zijn geweest in die periode: het Nieuwe Blokhuis, de Beeldenstorm, de onrust in de stad in 1568, de inname van Harderwijk door de geuzen in 1572 en de afwikkeling daarvan. Verder nog enige feiten over een belangrijke watergeus uit Harderwijk: Wolter Hegeman.

HARDERWIJK: EEN LASTIGE STAD, HET NIEUWE BLOKHUIS

Dat Harderwijk een lastige stad was, blijkt uit de bouw van het Nieuwe Blokhuis. In 1538 werd hiermee begonnen door hertog Karel van Gelre. Dit bouwwerk was bedoeld als een dwangburcht van waaruit de stad en haar inwoners onder controle konden worden gehouden. Een gracht van twintig meter breed scheidde het blokhuis van de stad.

In de Kroniek van Harderwijk staan enkele opmerkelijke zaken met betrekking tot overheidsbemoeienis in die tijd. Zoals bijvoorbeeld het protest van de stadsregering tegen uitbreiding van het Blokhuis (1553). De stadsregering werd

Uitsnede van de kaart van Frans Hogenberg 1580, met de stadsmuur, het bolwerk en het Nieuwe Blokhuis. Gesloopt vanaf 1581.

door de gewestelijke overheid gelast zorg te dragen voor de instandhouding van de katholieke godsdienst (1559). De afgevaardigden naar de landdag in Nijmegen kregen de opdracht te melden dat de stad bereid was toe te treden tot het verbond der edelen (1566). Dat laatste is heel opmerkelijk, want de edelen hadden in april van 1566 een smeekschift ondertekend en aangeboden aan landvoogdes Margaretha van Parma, waarin zij pleitten voor godsdienstvrijheid en afschaffing van vervolging van Calvinisten. Eén van die edelen, de graaf van Berlaymont, zou toen tegen Margaretha gezegd hebben: "N'avez pas peur Madame, ce ne sont que des gueux." ("Wees niet bang mevrouw, het zijn slechts bedelaars."). De edelen namen daarna de erenaam 'geuzen' aan.

BEELDENSTORM (1566)

Alle opgekropte onlustgevoelens leidden tot polarisatie in de maatschappij en hagenpreken culmineerden in 1566 in de Beeldenstorm, om te beginnen in Vlaanderen, daarna ook op meerdere plaatsen in Nederland. Kerkgebouwen werden ontdaan van katholieke symbolen als beelden, altaren en schilderijen. Ook in Harderwijk werd op zondag 23 september 1566, na een preek van mandenmaker Jan Aertszoon, de Minderbroederskerk van alle 'franje' ontdaan. Na overleg konden de eenentwintig altaren en de meeste beelden in de nacht van 25 op 26 september uit de Grote Kerk, die toen nog de Onze Lieve Vrouwekerk heette, worden weggehaald, maar het kostbare hoogaltaar werd door de beeldenstormers vernield. Gelukkig bleven de fresco's - muur- en plafondschilderingen - gespaard. Ze waren kort voor de Beeldenstorm, in 1561-1562, aangebracht door Ewolt van Delft en zijn dochter Agatha van Deventer. Tijdens de maanden na de Beeldenstorm in

de Minderbroederskerk, bezetten burgers van Harderwijk meerdere malen het Nieuwe Blokhuis en namen daarbij zelfs soldaten gevangen. Er werden ook hervormde predikanten (Otto van Heteren en Jan Gerritsen Versteeghe) benoemd.

Zoals gezegd, het was een onrustige tijd. Steeds had weer een andere groep het voor het zeggen in de stad. Zo werd in 1567 de orde in Harderwijk hersteld door de gewestelijke overheid, de predikanten konden weer vertrekken, de magistraat zwoer trouw aan de koning en het Nieuwe Blokhuis werd opnieuw bevolkt door troepen van de stadhouder, onder leiding van de drost Otto van den Sandt. De burgerij werd gesommeerd wapens en munitie in te leveren.

ONRUST EN GEUZEN IN DE STAD (1568)

Het jaar 1568 was een turbulent jaar in de Lage Landen. Weliswaar had prins Willem van Oranje met zijn opstandelingenleger de Slag bij Heiligerlee gewonnen, maar een echte doorbraak kon er niet worden geforceerd. Als reactie op alle onrust in het land stelde de Spaanse koning de hertog van Alva als landvoogd aan om orde op zaken te stellen en die deed dat met harde hand.

Ook in Harderwijk was het onrustig. Weliswaar had de magistraat trouw gezworen aan de koning, maar zijn vertegenwoordiger, drost Otto van den Sandt, vond het allemaal niet goed genoeg: de magistraat werd ontslagen en vervangen door personen van katholieke huize. Op bevel van de hertog van Alva werd op 5 april 1568 een aantal schepenen (Gerrit Maurissen, Sweer van Heukelum, Ernst Witte, Wulff van Ommeren, secretaris Dirk Voet, Geerlich Voet Jansz. en Frans Willemsz.) verbannen uit Harderwijk en hun goederen werden verbeurdverklaard. Het Hof van Gelre gaf op 4 juni 1568 aan de stadhouder informatie door van de schout van Harderwijk: het ging niet goed in Harderwijk en de twee voornaamste schuldigen daaraan waren Alphert Brinck en Wolff Clomp. Die twee waren weliswaar opgepakt en gestraft, maar men ging in Harderwijk toch door met onrust stoken. Verder verklaarde de pastoor dat geuzentropen onder leiding van Diederik van Sonoy, die later in de oorlog in 1573 een sleutelrol zou spelen in het beleg van Alkmaar, mensen uit hun huizen ontzetten en naar schepenen van geuzen buitengaats brachten. De drost verklaarde dat hij er niet veel aan kon doen, het garnizoen was te zwak en de geuzen waren te goed bewapend.

De aanvallen van de watergeuzen op de Nederlandse kust in de periode 1568 - 1572.

Ook verklaarde drost Otto van den Sandt dat de onruststokers vooral voormalige schepenen waren, zoals bijvoorbeeld Hendrich van Cranenburch, de broer van de burgemeester Cranenburch. En dat zij steeds weer de stad binnenkwamen als de gewestelijke overheid afwezig was om een en ander te controleren. Hij vroeg zich af of hij ze moest oppakken. Om de druk op de ketel te houden verbleef Alva op 14 augustus 1568 nog even in de stad, samen met

Diederik van Sonoy, een van de ondertekenaars van het Smeekschrift der Edelen, watergeus.

GEBEURTENISSEN IN 1572

In 1572 keerden de kansen voor de opstandelingen en dat kwam uit onverwachte hoek: de watergeuzen. De watergeuzen waren bannelingen (lage edelen, vissers, zeelieden, kapers, kooplieden, ambachtslieden) die in 1568 gevlucht waren voor Alva. Zij waren uitgeweken naar Engeland en Duitsland. Zij voeren vandaaruit de zee op en voorzagen in hun onderhoud door schepen te kapen en strooptochten te houden op de Nederlandse kust.

Na zijn mislukte pogingen in 1568 wilde de prins van Oranje in 1572 opnieuw proberen om steden voor de opstand te winnen, daarvoor had hij de hulp van de watergeuzen ingeroepen. Toen op 1 april Den Briel door de watergeuzen werd ingenomen, begon het tij te keren. Willem van Oranje benoemde op 29 april 1572 zijn zwager Willem van den Bergh tot bevelhebber en die kreeg in de zomer de taak om de belangrijkste steden van Gelderland en Overijssel in te nemen.

Volgens de Gelderse stadhouder kwamen de geuzen onder leiding van Willem van den Bergh op dinsdag 4 juli 1572 rond het middaguur voor de poorten van Harderwijk. Zij richtten hun geschut op de poort, sloegen die in stukken en staken een andere poort in brand. Binnen drie uren waren ze zonder veel moeite binnen de muren, terwijl de lokale drost en ongeveer 150 soldaten zich terugtrokken op het Nieuwe Blokhuis. Zij voegden zich bij de 30 soldaten, die daar al waren. Door de soldaten van Van den Bergh werd een nieuwe beeldenstorm gehouden, waarbij geen kerk of klooster werd gespaard.

Enkele dagen later moest ook het Nieuwe Blokhuis eraan geloven. De vaandrig Pierre van Remunde met zijn mannen hielden slechts een aantal uren stand. Later vond men dat verdacht, want hij had alle middelen om een langer beleg te weerstaan. Door de inname van het Blokhuis kregen de geuzen plotseling belangrijk militair materieel in handen, zoals artillerie, kogels, kruit en proviand. Het verblijf van de geuzen in de stad was van korte duur, want op 24 september keerde drost Otto van den Sandt terug met een vendel van 350 Spaanse soldaten. Vermoedelijk kreeg op 17 november de hertog van Alva of zijn zoon Don Frederik de sleutels van de stad overhandigd door de Harderwijker bestuurders. Tot ergernis van veel Harderwijkers moest de bevolking de kosten van het nieuwe garnizoen dragen. De irritaties werden vergroot doordat de kloosters werden ontzien.

DE WATERGEUS WOLTER HEGEMAN

Bij de watergeuzen bevindt zich één opmerkelijke persoon: de Harderwijker Wolter Hegeman. Wolter was circa 1547 in Harderwijk geboren. Zijn vader was Jacob Hegeman, een van de burgemeesters van Harderwijk. Zijn moeder heette Elsgen Cornelisse. Wolter trouwde op

23 maart 1567 met Nyesgen Claesdr. Ze kregen drie kinderen: Claes, Wijntgen en Johan. Wolter was vanaf het begin een volgeling van de Hervorming. Hij was in 1568 bij de preek van Jan Aertszoon in de Minderbroederskerk aanwezig en behoorde tot de beeldenstormers. Het gerucht gaat dat zijn moeder Elsgen hem nog uit de kerk heeft gehaald, maar hij werd toch als beeldenstormer aangemerkt. Bij de komst van Alva in 1568 werd hij verbannen en vluchtte naar Duitsland. Zoals veel vluchtelingen voegde hij zich bij de watergeuzen, die later werden opgenomen in het leger van Willem van Oranje. Hij bracht het tot overste. In 1571 werden zijn goederen door de stad verbeurdverklaard. Het bleek dat hij in goeden doen was, want hij bezat meerdere huizen uit de erfenis van zijn vader, die begin 1571 was overleden. Zijn huizen stonden aan de Bruggestraat, de Merkt (huidige Vischmarkt) en bij de Hoge Brug. Verder had hij nog een klein huis buiten de stadsmuur in een boomgaard tussen de Luttekepoort en de Grote Poort.

VADERLANDSCHE HISTORIE. 85	
de Barbier, lanck 30 voeten, ende wyt 19 voeten met een cleyn plaatsken, daer aen	CXX. Daeld.
Wouter Heghemans huys 18 voeten wyt ende 50 voeten lanck, met die schuer 25 voeten in 't vierkant op	III. Daeld.
Noch een huys Wouters Heeghemans 14 voeten wyt ende 25 voeten lanck op	L. Daeld.
Noch een ander huys van Wouter Heeghemans 13 voeten wyt ende 20 voeten lanck	LX Daeld.
Alphert Brinx huys 19 voeten wyt, ende 45 voeten lanck mitter opperkamerken is 't zamen geestimeert op	II. Daeld.

Uitsnede uit het Gelders Archief met een beschrijving van de verbeurdverklaarde woningen van Wolter Hegeman.

In de archieven komt men Wolter Hegeman regelmatig tegen bij oorlogshandelingen in de periode na 1571. Tijdens die jaren had hij zo'n beruchte reputatie, dat alleen zijn naam al schrik aanjoeg bij de Spanjaarden. Hieronder volgt een aantal van zijn wapenfeiten. Daaruit is goed af te leiden dat het begin van de Tachtigjarige Oorlog een soort guerrillaoorlog was. Wolter Hegeman dook overal op. Ook is duidelijk dat, zeker in het begin van de Nederlandse Opstand, de watergeuzen op en rond de Zuiderzee, en daarmee dus ook in de buurt van Harderwijk, heel actief zijn geweest.

Waarschijnlijk was Hegeman één van de watergeuzen, die op 1 april 1572 Den Briel innamen. Mogelijk was hij in 1573 ook betrokken bij de Slag op het Haarlemmermeer om de Spanjaarden af te leiden bij hun beleg van Haarlem en bij de Slag op de Zuiderzee, waarbij een Spaanse vloot onder leiding van Bossu, die Amsterdam probeerde te ontzetten, werd verslagen. Veel van zijn activiteiten deed hij in dienst van geuzenleider Diederik van Sonoy, die zich in 1568 ook op de Zuiderzee bij Harderwijk had gemanifesteerd.

Na zijn deelname aan de zeeslagen trok hij vanuit Texel op naar Hindelopen en veroverde die stad met behulp van het vendel van zijn broer Johan en liet daar Spaanse wachters op hangen. Hij moest de stad wel weer prijsgeven. In 1575 werd hij door Willem van Oranje als commandant van Wieringerwaard aangewezen en verijdelde de verovering van Wieringen door de Spanjaarden. In de jaren hierna veroverde hij Hindelopen opnieuw en sloeg het beleg voor Kampen, maar moest zich daar toch weer terugtrekken. Hij bezette de IJsselbrug bij Deventer met zijn soldaten, verdedigde die tegen de Spanjaarden, en veroverde vervolgens het slot van Hattem.

Vanaf 1579 was hij in Gelderse dienst en belegerde tevergeefs het slot Blijenbeek bij Arcen. Daar werd hij gevangengenomen, maar ontsnapte en plunderde en verbrandde het stadje Anholt (dat ligt nu in Duitsland ten oosten van 's Heerenberg), omdat de stad weer naar de Spaanse zijde was overgegaan. Ook trok hij met zijn ruitery op naar Bergh en Ulft. Wolter sneuvelde tijdens het beleg van Bronckhorst in april 1582 aan de gevolgen van een schotwond.

Kortom, Harderwijk beleefde roerige tijden in de beginperiode van de Nederlandse Opstand die zich later ontwikkelde tot de Tachtigjarige Oorlog.

BRONNEN

- Anne Doedens, Lezing 2 april 2022 in de Catharinakapel: Harderwijk Geuzenstad? Een gevonden geschiedenis.
- Liek Mulder, Lezing 2 april 2022 in de Catharinakapel: Harderwijk in 1572. Een spannende tijd.
- Kroniek van Harderwijk 1231 – 1931, Gemeente Harderwijk, 1980.
- J. van Hell, hoofdstuk 1, Harderwijk tot 1650, uit: Geschiedenis van Harderwijk, 1998, Uitgeverij Boom, Amsterdam.

tekst **Jan Ruijne**

Jan Ruijne is journalist en historicus. Hij maakt deel uit van de redactie van het Vittepraetje.

Reconstructie Havendam blijkt goudmijn voor archeologen

Er is één beroepsgroep die altijd blij en opgetogen reageert als er bouwactiviteiten plaatsvinden in een oude binnenstad: dat zijn de archeologen. Het omwoelen van de ondergrond in verband met sloop of nieuwbouw geeft hen de kans een blik in het verleden te werpen. Wat dat betreft blijkt de Havendam in Harderwijk een goudmijn te zijn.

De meest spectaculaire resultaten werden eind 2020 en begin 2021 geboekt. Na de sloop van restaurant Papa Beer, onder oudere inwoners beter bekend onder de naam restaurant IJsselmeer, kwamen er tal van resten tevoorschijn. De belangrijkste: een deel van de dwangburcht van

de hertog van Gelre en dan met name de stadhouderswoning die bij deze burcht hoort. Verder restanten van de Peelenpoort, een oude stadspoort die wel bekend was uit documenten maar waar nooit eerder een restant van was gevonden. Ook een puntgaaf stuk stadsmuur zag voor het eerst sinds eeuwen weer daglicht. Trappetjes, vloeren, afvalputten, schietgaten, het was een ware ontdekkingsreis voor de heren en dames archeologen. Het Vittepraetje berichtte er uitvoerig over.¹ Maar daarmee is de koek nog niet op. De Havendam krijgt een nieuw, fris uiterlijk. Dat betekent dat de bestrating wordt aangepast, oude bomen krijgen nieuwe aarde en er is een nieuw havenkantoor gebouwd. Verder zijn er twee vuilcontainers in de ondergrond geplaatst, een op de Havendam zelf en een in de Zoutkeetstraat. Het gaf de archeologen van bureau RAAP en regio-archeoloog Maarten Wispelwey de gelegenheid om nieuw onderzoek te doen.

De ingang van een tunnel wordt op 13 april blootgelegd. Het is niet waarschijnlijk dat deze tunnel door soldaten werd gebruikt. (foto: Jan Ruijne)

Archivaris Henk Hovenkamp, lid van de archeologische werkgroep van Herderewich, schraapt aarde weg om muurdelen bloot te leggen. (foto: Jan Mons)

WERKGROEP ARCHEOLOGIE

Jan Mons, lid van de archeologische werkgroep van Herderewich, was erbij. Hier een deel van zijn verslag: "Op 21 en 22 februari 2022 hebben langs de Havendam en op het bargje aldaar (ter plaatse van de oude visafslag) graafwerkzaamheden onder archeologisch toezicht van RAAP archeologisch adviesbureau plaatsgevonden. Deze graafwerkzaamheden waren nodig om de aldaar staande bomen

In april mocht er nog twee dagen worden gegraven op het terrasdeel van wat vroeger restaurant Papa Beer was. (foto: Jan Ruijne)

van nieuwe aarde te voorzien en om bestaande leidingen te traceren en zo nodig te hergroeperen. Zoals al verwacht zijn bij deze werkzaamheden resten van de stadsmuur en de dwangburcht gevonden en zo nodig ingemeten en gedocumenteerd."

"Langs de Havendam (in de buurt van het Huis van de Stad) zijn opmerkelijke resten van deze dwangburcht blootgelegd. Opmerkelijk vanwege de dikte van de buitenmuur die is ingemeten op 2.30 meter. Het zijn resten uit de 16e eeuw en nog niet geheel duidelijk is of het gaat om één muur dan wel resten van diverse muren die na elkaar zijn gebouwd. Op het moment van blootlegging gingen de gedachten uit naar één massieve muur. De dikte van deze muur is mogelijk nodig geweest om de kogels van het toentertijd al aanwezige geschut van de vijand zo nodig te kunnen weerstaan.

Met de resten die nu zijn gevonden kan een beter beeld worden gevormd van de juiste ligging en bouw van de dwangburcht."

Als bonus mochten de archeologen in april nog eens aan de slag op het voorplein van het voormalige restaurant Papa Beer. Daar werden muurresten aangetroffen en een deel van een tunnel. Aanvankelijk ging de gedachte uit naar een tunnel waar soldaten zich vroeger op een veilige manier van A naar B konden verplaatsen, maar de tunnel is daarvoor eigenlijk te nauw. Waar de tunnel dan wel voor diende weten we nog niet.

GELAAGDE GESCHIEDENIS

Na afloop van de opgravingen concludeert Maarten Wispelwey: "In de onderzoeken van de afgelopen maanden hebben we meer concrete waarnemingen kunnen doen van het domein, waarin de dwangburcht was gelegen. Bij de aanleg van de ondergrondse container in de Zoutkeetstraat is gebleken dat we ons beeld van de hoek van de dwangburcht moeten herzien. De interpretatie van het muurwerk dat we bij de eerste container aantreffen, blijkt aangepast te moeten worden. Zo zie je maar weer dat je met een put van 2 x 2 meter voorzichtig moet zijn."

"Bij de boom in de Zoutkeetstraat is muurwerk aangetroffen dat aanvullende info heeft gegeven op het muurwerk aangetroffen bij de tweede containerlocatie. Toch heeft dit muurwerk weer veel vragen opgeleverd. Het blijkt lastig een consistent beeld te generen. We interpreteren de nieuwste fenomenen en creëren zodoende een verhaal/waarheid, die vaak aangepast moet worden aan nieuwe feiten. Wat dat betreft blijft de archeologie in de ondergrond ons verrassen." "Belangrijk is te bedenken dat wat je opgraft een uitsnede is uit de gelaagde geschiedenis van die plek. Die geschiedenis beslaat een aantal eeuwen. Het is niet altijd duidelijk wat bij wat hoort en hoe oud het is. Stadskernarcheologie is vrij complex. Met die kleine ontsluitingen moet je schipperen en oppassen dat je de ballon niet te ver opblaast."

Mooi detail: daar waar de stadsmuur heeft gestaan wordt led-verlichting in het straatwerk aangebracht. Verder wordt onder het terras van het nieuwe restaurant, op de kop van de Havendam, een tentoonstelling ingericht met

Het muurdeel wat in februari tevoorschijn kwam bij graafwerk op de Havendam. De muur bleek 2.30 meter dik te zijn. (foto: Jan Mons)

daarin de resultaten van het archeologisch onderzoek. Daardoor krijgen toeristen én Harderwikers een beter idee hoe hun stadsverdediging er vroeger uitzag.²

VOETNOTEN BIJ HET ARTIKEL

¹ Vittepraetje, maart 2021, pagina 6 t/m 10.

² Vittepraetje, maart 2021, pagina 7

De muurschildering op de zijgevel van Cultuurkust, het vroegere Catharinaklooster

Begin dit jaar kwam in de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit de vraag op tafel of er in de binnenstad van Harderwijk een lege muur beschikbaar was voor een muurschildering die een beeld geeft van de Hanzehandel in Harderwijk. Het jaar 2023 is namelijk door drie Hanzesteden in Duitsland en negen steden in Nederland uitgeroepen tot Hanzejaar. Uitgangspunt is verbinding en samenwerking. Verbinding en samenwerking hebben ons land groot gemaakt en kunnen ook de basis zijn voor de toekomst. Een van de activiteiten in dat kader is het ontwikkelen van een fietsroute langs die Hanzesteden.

De meest geschikte muur was de muur waar het paard van Sinterklaas op stond bij de ingang van de parkeerplaats op het Kloosterplein. Natuurlijk kwam ook de vraag wat er dan op die muur afgebeeld moest worden, zodat duidelijk te zien is welke producten vroeger in Harderwijk verhandeld werden via de Koggeschepen. Aan mij werd gevraagd om mee te denken in de werkgroep die zich daarover boog, ik was immers lid van de historische vereniging. Ik dacht aan de handel in lakenstof die in onze stad gemaakt werd. Dat vinden we bijvoorbeeld ook terug in de naam "Vuldersbrink", waar volders de gewezen stoffen vervulden, waardoor de vezels dicht op elkaar kwamen, of de naam "Blauwversteeg" die verwijst naar wolrovers, of "Wolleweverstraat". In het Stadsmuseum vinden we nog het lakenloodje en het Hanzepaardje. Kortom, ik heb voorgesteld om dat gegeven in de muurschildering te verwerken.

Een aantal vaste afspraken omtrent de afbeelding was dat er twee inwoners uit Harderwijk op moesten komen én dat er een link moest zijn met de huidige handel van de stad. Dat zie je allemaal terug in het uiteindelijke resultaat. Er moest natuurlijk ook een link komen met dat gebouw, het voormalige Catharinaklooster. Er werd gekozen voor een non en een scheepsjongen die samen de stoffen klaarmaken voor vervoer met het Koggeschip. Op de tafel zie je naast het Hanzepaardje en het lakenloodje ook een zakje pepernoten van Van Delft, de link naar de hedendaagse handel. Waar het lidmaatschap van Herderewich allemaal toe kan leiden! Ik sta nu vereeuwigd als non op de kloostermuur, samen met scheepsjongen Dominic Pongers en ik ben zéér vereerd!

Désirée van Liempt, namens Herderewich lid van de commissie Ruimtelijke Kwaliteit.

Historisch Kenniscentrum Harderwijk

Een greep uit de lijst van boeken, waarmee onze bibliotheek vorig jaar is aangevuld:

Wim Buijtenhuis, *Opvang Belgische vluchtelingen, deel 2*, 2021. Een weergave van krantenberichten over het Belgisch-Nederlands leven in de jaren 1914 - 1918 en het leven van krijgsgevangenen en vluchtelingen vanaf 1918 tot 1922. Hierna sloot het kamp definitief en het terrein bleef tot in 1945 een afgesloten gebied. Dit boek is ook in de boekhandel verkrijgbaar.

Wim Buijtenhuis: *Vijf boekjes: 'Inter-Nos-Revue'*, 2022. In het Belgenkamp is door een klein aantal geïnterneerden het blad 'Inter-Nos-Revue' geschreven en vervaardigd voor hun duizenden lotgenoten, om hen te bemoeiden in hun troosteloos bestaan. Het is nu in boekvorm vastgelegd en in het HKH te lezen: verhalen, gedichten, toneel en sport, verliefdheden en verlangens van opgesloten mensen.

Govert van der Boom, *Het ontstaan van het Waterfront, Uitgave Herderewich*, 2021

Parels van de visafslag Elburg, uitgave Arent thoe Boecoop, 2021. Volop kleurenfoto's van oude visserij-gebruiksvoorwerpen.

Ontvangen van Stadsmuseum Harderwijk: **Johan Adriaanse, *Een menschenleven*.** Johan Adriaanse, directeur van de Harderwijker gasfabriek van 1900 t/m 1928. Van smidsknecht tot ontwerper van gasfabricage-apparatuur en fabrieken.

Afkomstig van Gijsje Verwijs-ten Hove: **meerdere genealogieën van Harderwijkse geslachten.**

Gekregen van Martijn Pijnenburg, **Rijke baronnen en bezitloze paters, 350 jaar De Essenburgh, Berne Media, 2020.**

Dankzij deze sponsors is het mogelijk een mooi blad uit te geven:

De Admiraal
Stadscafé en Restaurant
Strandboulevard W 16
3841 CS Harderwijk
0341 412 446

OGB DESIGN
creative webdesign
www.ogb-design.nl

BRANDT MAKELAARS
Aankoop & verkoop
Verkeersweg 5
3842 LD Harderwijk
(0341) 41 64 26

leef
eenmerkmetleef.nl
gewoonten.nl

Gert van Lunteren
Assurantiën BV
Stationsplein 126
3844 KR Harderwijk
0341-421921
www.gertvanlunteren.nl

Wim Buijtenhuis

G. Buijtenhuis
Nobelstraat 28
3846 CG Harderwijk
(0341) 41 76 17

Martijn Pijnenburg

furniture, Chinese and Japanese porcelain, copper, clocks, paintings
DOORNHOF ANTIQUAIRS
Schapenhoek 7,12-14
3841 BM Harderwijk
Tel. +31 341-42 10 15

Lid van Atletiek en HBBU
Harderwijger Atletiek Vereniging
Manolo Berenchina
Scheiduslaan 44
3843 CT Harderwijk
0341 - 421308

DRIES van den BERG
Stephensonstraat 2 Harderwijk
(0341) 42 37 23

Bos en Vrijhof
AANNEMERSBEDRIJF
Snippendalseweg 8 Hierden
(0341) 41 35 32

CATERING VANDENBERG
Het concept voor elk feest!!
Marconistraat 1
3846 AR Harderwijk
(0341) 46 04 04

esj esj vastgoedonderhoud
Lorentzstraat 5e
3846 AV Harderwijk
(0341) 46 01 75

kern
notarissen
0341 - 41 71 14
info@kernnotarissen.nl
Minderbroederslaan 1
Harderwijk

Jan E. Mons
vrijwillig OV-ambassadeur
privé contactgegevens
0341 42 04 20

Meeuwisse Travel
reiscreaties
wereld aan reizen vanuit huis
Email: meeuwissetravel@reiscreaties.nl
Telefoon: 06 55 33 13 37
Website: meeuwissetravel.reiscreaties.nl

UNIT4
BEDRIJFS SOFTWARE

via communio
Marketing&Communicatie
Rabbistraat 5-3 3841 CR Harderwijk
+31 341 451 147 / +31 653 881 999
www.viacommunio.com
viacommunio@outlook.com

STICHTING HERBOUW LUTTEKEPOORT

De Boterlap
Markt 5
3841CE Harderwijk
0341-429660
info@deboterlap.nl

Word voor minimaal € 50,00 sponsor van ons Vittepraetje. Wij vermelden u op de website (met link) en in ons blad. Mailen kan ook: info@herderewich.nl

Word voor minimaal € 19,50 lid van Herderewich.

- Een lidmaatschap loopt per kalenderjaar.
- De minimale bijdrage voor het lidmaatschap is € 19,50, te voldoen voor 1 mei van het lopende jaar.
- Leden ontvangen 4 x per jaar het Vittepraetje. Als iemand zich halverwege het jaar aanmeldt, ontvangt hij/zij ook de eerder verschenen Vittepraetjes van dat jaar.
- Leden die niet in Harderwijk wonen en het Vittepraetje per post willen ontvangen, betalen voor de portokosten; deze worden jaarlijks vastgesteld.
- Wanneer iemand zich na 15 november aanmeldt, gaat zijn/haar lidmaatschap het volgende jaar in. Hij/zij ontvangt in december het laatste Vittepraetje van het lopende jaar.
- Alleen een persoon kan lid zijn van de vereniging. Een lidmaatschap op adres is niet mogelijk.

Zie verder www.herderewich.nl

*Boomgaard en siertuin voor de boerderij aan de Hagenweg.
(foto: Bram van de Biezen)*

Vittepraetje

De naam van ons kwartaalblad 'Vittepraetje' is een taalkundige vrijheid, gebaseerd op 'vitte' en 'praetje'.

Een 'vitte' was de naam van een handelskolonie in Scandinavië tijdens de late middeleeuwen. De Harderwijkse koggen voeren in de Hanzetijd onder andere naar Scandinavië. Op de zuidpunt van het Deense eiland Schonen had Harderwijk een eigen vitte, een stuk land met pakhuizen, winkels, kramen en werkplaatsen voor kooplieden en ambachtslieden. Ze woonden en werkten daar. Op de vitte golden dezelfde wetten en regels als in Harderwijk. Een vitte was dus een plaats uit de historie en ver weg van de stad Harderwijk.

Een 'praetje' is een kort gesprek over alledaagse dingen, of een korte verhandeling of lezing. Kooplieden en ambachtslieden op de vitte waren soms maanden van huis en konden in de winter vaak niet uitvaren voor de thuisreis. Tijdens hun verblijf daar moesten de kooplieden zich zien te vermaken en dat deden zij onder andere met het vertellen van verhalen. Ook na terugkomst in Harderwijk waren de sterke verhalen niet van de lucht.